

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

CYRILOMETODĚJSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Katedra církevních dějin a dějin křesťanského umění

Teologické nauky

Kostel sv. Michaela archanděla Vítochov

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Mgr. Lic. Vít Hlinka, Th. D.

Olomouc 2023

Petr Chládek

Čestné prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně a použil jsem při tom jen uvedené prameny a literaturu.

V Olomouci dne 1. dubna 2023

.....

Rád bych poděkoval Mgr. Lic. Vítu Hlinkovi, Th. D., který se ujal vedení mé bakalářské práce. Děkuji za jeho cenné rady při psaní práce, za jeho pomoc, čas i trpělivost. Dále chci poděkovat Mgr. Nadi Kulíkové a Mgr. Věře Křížové, za korekturu textu. Františku Husákovi, správci kostela za poskytnuté informace, texty, umožnění pořízení fotodokumentace a pomoc při sběru podkladů k sepsání práce. Děkuji své rodině a známým, kteří mě v době studia podporovali. Nakonec patří největší dík Bohu, který mi dal milost tuto práci napsat.

Úvod.....	5
1. Historie osídlení.....	8
2. Historická data kostela	
2.1. Středověké období.....	9
2.2. Novověk.....	12
3. Šlechta na vítochovském území od 13. století.....	15
4. Legenda.....	17
5. Stavební vývoj a úpravy kostela.....	18
6. Architektonický rozbor	
6.1. Poloha.....	23
6.2. Uspořádání kostela.....	23
6.3. Západní průčelí.....	24
6.4. Jižní průčelí.....	25
6.5. Východní průčelí.....	25
6.6. Severní průčelí.....	26
6.7. Průčelí věže.....	26
7. Interiéry	
7.1. Loď kostela.....	28
7.2. Presbytář.....	29
7.3. Sakristie.....	31
7.4. Podvěží.....	31
7.5. První patro věže.....	32
7.6. Druhé patro věže.....	33
7.7. Krov kostela.....	33
7.8. Hodnotné architektonické prvky.....	34
8. Středověká výmalba interiéru kostela.....	35
8.1. Datace a stylová analýza.....	36
8.2. Východní stěna presbytáře.....	37
8.3. Severní stěna presbytáře.....	40
8.4. Jižní stěna presbytáře.....	41
8.5. Vítězný oblouk.....	43
8.6. Klenba.....	44
9. Mobilář kostela	
9.1. Křtitelnice.....	44
9.2. Náhrobní kameny.....	45
9.3. Obrazy.....	46
9.4. Zvony.....	47
Závěr.....	49
Bibliografie.....	50
Anotace.....	54
Anotation.....	55
Obrazová příloha.....	56

Úvod

*Vítochovský kostelíček starobylý, prostý,
za okny svých malých sklíček chová milé skvosty.
V srdce lidu v něm se vlívá útěcha vždy konejšivá:
pravda boží věčně živá po drahná již léta
v duše lidské vlévá.¹*

Jako předmět svého zájmu jsem si zvolil z osobních důvodů filiální kostel sv. Michaela archanděla v malé obci Vítochov na Vysočině. Svým romantickým vzhledem už od dětství poutal moji pozornost jako svědek dob dávno minulých. Na atraktivitě mu přidala i živá legenda, která se dosud vypravuje o původu jeho vzniku a která se váže k době Velké Moravy a věrozvěsta Metoděje, který byl údajně iniciátorem stavby kostelíčka, jehož vzhled se od doby jeho výstavby změnil jen minimálně. Vzhled a legenda byly tedy těmi hlavními důvody, které vedly k rozhodnutí zabývat se v mé bakalářské práci vítochovským kostelíčkem.

Kostel patří svým významem mezi církevní objekty, které byly do současné doby opomíjeny po stránce badatelské. Kostel se vyznačuje původní architektonickou úpravou s románskými prvky jak uvnitř, tak vně kostela. Je až s podivem, že existuje tak málo prací, které by se zabývaly jeho historickou hodnotou ať již po stavební stránce, tak i vnitřním vybavením. Zejména do současné doby dochovanou výmalbou a dále dochovaným historicky cenným inventářem, křtitelnicí a náhrobními kameny. Zatím neexistuje odborná komplexní práce, která by se věnovala celkovému pojetí všech aspektů souvisejících s tímto kostelem. Ze všech prací, které se nějakým způsobem vymykají svojí dílčí erudicí a které se staly základním zdrojem informací pro moji práci, bych uvedl především práci J. Sadílka, který se zaměřil na stavební aspekty kostela a jeho historická data, a bakalářskou práci O. Blechy, který se zaměřil na popis a studium dochované výmalby presbytáře kostela. Ostatní autoři ve svých pracích prezentují jen obecný pohled popisované problematiky vztahující se k objektu kostela.

Tato práce si klade za cíl shromáždit a zkompletovat všechna zjištěná a uveřejněná data vztahující se ke kostelu, posoudit jejich relevanci kritickým zkoumáním, a vytvořit tak

---

¹ VOTAVA, Josef, *Vítochov, Vír a okolí*. Nové Město na Moravě, 1912, s. 54.

komplexní práci. Poskytnout detailní popis kostela, jeho architektury, výzdoby a historie a upozornit na jeho význam pro společnost a jeho kulturní dědictví. Na druhou stranu svým pojetím a rozsahem si tato práce neklade za cíle přinést nová objevná, dosud nepublikovaná data.

Způsoby metodologie zahrnují především terénní průzkum, literární rešerše a analýzu historických pramenů. Práce je psána analytickým stylem s důrazem na objektivitu a podání tvrzení. Práce se snaží o celkový popis a analýzu kostela včetně jeho historie, architektury, výzdoby a kulturního významu v rámci regionu.

Práce je rozdělena do devíti samostatných kapitol, z nichž některé mají podkapitoly.

První kapitola popisuje historii osídlení regionu pro pochopení vývoje současného stavu daného území a jeho kultury v průběhu času. Druhá kapitola se zabývá historickými daty umožňujícími porozumění vývoje kostela, kdo a kdy ho postavil a jaké události měly na jeho vývoj vliv. Dále nám poskytují informace o významných událostech, které se v kostele odehrály nebo s ním byly spojeny. S cílem pochopení jeho vývoje, datování a zařazení do historického kontextu, identifikace kulturního dědictví a zachování významných uměleckých a historických prvků. Třetí kapitola se zabývá šlechtou na vítochovském panství od 13. století a jejím vlivem na politickou, hospodářskou a kulturní historii regionu, a tedy i na životy lidí v té době. Popisem šlechtických rodů, jejich majetků a vztahů můžeme pochopit vývoj společnosti a politických poměrů. Čtvrtá kapitola popisuje živou legendu kostela, která je důležitým prvkem pro pochopení historie kostela a jeho významu v místní kultuře a tradici. Uvádí zajímavé detaily o způsobu, jakým se kostel vyvíjel a jaké události k němu vedly. Dále legenda může sloužit jako inspirace pro další výzkum a studium tématu. Studium a rozbor legendy mohou také poskytnout cenné poznatky o místní kultuře a duchovním životě. Pátá kapitola se zabývá popisem stavebního vývoje a úprav kostela, které byly provedeny pro zlepšení funkčnosti nebo estetického vzhledu kostela v různých obdobích. Šestá a sedmá kapitola se zabývá vnějším a vnitřním popisem současného stavu kostela, hodnotí styl a technické zpracování stavby, ale také oceňuje krásu a význam budovy. Popis vnitřních prostor poskytuje informace uměleckých prvků, které zde byly použity k pochopení náboženských a kulturních tradic, duchovního života a náboženských praktik. Osmá kapitola se zabývá detailním popisem výmalby presbytáře kostela jako nejvýznamnější historické dochované památky, která nám umožňuje nahlédnout do dávné minulosti a poznat, jak vypadala umělecká tvorba a vkus lidí v dané době. Také má poskytnout informace o tehdejší náboženském životě a zvyklostech. Můžeme se dozvědět o populárních biblických příbězích a motivacích, které tehdejší malíře inspirovaly. Tento výzkum také může přispět k poznání

techniky a stylu malby v dané době. Z těchto důvodů je důležité studovat středověkou výmalbu interiéru kostela, a zachovat tak kulturní dědictví. Osmá kapitola se zabývá historicky cennými částmi mobiliáře kostela, které mají význam pro pochopení kulturního dědictví daného období i regionu. Tyto umělecké předměty často odrážejí styl a techniku, které byly v určité době používány, a také vkus a náboženskou víru doby, ve které vznikly.

Zvolená témata týkající se kostela svatého Michaela archanděla ve Vítochově se zaměřují na různé aspekty, jako jsou jeho historie, stavební vývoj, architektura, vnitřní a vnější prostory, interiér, mobiliář a výmalba interiéru. Všechna témata spolu úzce souvisejí a navzájem se doplňují, aby poskytly komplexní pohled na kostel a jeho význam pro daný region jak kulturně, tak nábožensky.

1. Historie osídlení

Bystřicko bylo původně lesní oblastí, o čemž svědčí četné místní názvy. Z toho vyplývá, že celá oblast ležela mimo staré osídlení, do kterého osídlení mírně proniklo při vnitřní kolonizaci na přelomu 12. a 13. století.²

Ještě na počátku 13. století zde mohl být mezi Čechami a Moravou pohraniční hvozď, do kterého jen pomalu pronikala kolonizace, zejména se zapojením církevních institucí. Na české straně to byl litomyšlský klášter³ a následující panovníci, kteří založili město Polička. Na moravské straně jím byl zejména augustiniánský klášter sv. Kříže v Doubravníku.⁴

Pohraničním lesem, chráněným strážními hrady a tvrzemi, procházelo několik obchodních stezek spojujících Čechy a Moravu.⁵ Hlavní spojovací cesty, zvané Hrutovská nebo Trstenická, vybudované dávno před osídlením oblasti, se však Bystřicka nedotkly. Kromě toho druhá nejdůležitější silnice, zvaná Haberská, vedla z Kolína do Havlíčkova Brodu a dále na Jihlavu, čímž také obcházela popisované území. Nejbliže k zalesněným oblastem Bystřicka vedla stezka Libická, pojmenovaná po Libici u Chotěboře. Vedla z Vojnova Městce do Žďáru a odtud do Sazomína, do údolí Oslavy, na Moravu. Nejbliže Bystřicku procházela údolím Svatky pravděpodobně jen méně významná větev moravsko-české spojky, a to územím, které do současnosti nesou místní názvy Stráž, Ostráž, Strážná. Cesta však mohla vzniknout později, snad během rané kolonizace území.⁶

Kolonizace Bystřicka se postupně odkláněla od toku Svatky a jejích přítoků. Vycházela z převodu biskupských statků v okolí Doubravníku na počátku 13. století na pány z Medlova, předky pozdějšího významného rodu pánů z Pernštejna.⁷ Štěpán z Medlova založil před rokem 1235 v Doubravníku klášter⁸ a on nebo jeho potomci vybudovali nové správní a vojenské centrum kolonizovaného území, hrad Kámen, později nazývaný Zubštejn.⁹ Tak se směrem k Čechám mohla rozvinout velká vlna kolonizace, zakládání

---

² PLAČEK, Miroslav, *Hrady v horním povodí Svatky*. Archaeologia Historica, roč. 11, Brno 1986, s. 189.

³ Premonstrátský klášter v Litomyšli, vznikl roku 1145 z iniciativy olomouckého biskupa Jindřicha Zdíka. Roku 1344 byl oficiálně zrušen a v jeho areálu vzniklo sídlo nově vytvořeného úřadu litomyšlského biskupa.

⁴ SADÍLEK, Jaroslav, *VÍTOCHOV kostel sv. Michaela archanděla – Stavebně historický průzkum*. Olešnice na Moravě, 2003, s. 8.

⁵ Více k tématu Staré stezky. In: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Brně. *Sborník referátů z 12. semináře NPÚ ÚOP v Brně*. Brno: [s.n.], 2008

⁶ ŠTARHA, Ivan a ZEMEK Metoděj (ed.), *Bystřice nad Pernštejnem. Od minulosti k současné revoluční přeměně města*, Brno: Blok, 1980, s. 19.

⁷ TEPLÝ, Jaroslav, *Rod Pernštejnů za přemyslovských a lucemburských králů*. Vydání druhé, přepracované. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2016, s. 41-42.

⁸ Doubravnický klášter augustiniánek stával u kostela Povýšení svatého Kříže v městečku Doubravník v okrese Brno-venkov. Zanikl pravděpodobně ve 30. letech 15. století.

⁹ Zubštejn neboli Zubrštejn čili Zubří kámen, původně zvaný jen Kámen, vystaven kolem roku 1314. Byl rozsáhlý středověký hrad na hřebenovitě protáhlém stejnojmenném kopci nad vsí Pivonice na Žďársku.

osad. Místní názvy Lísek, Paseky, Rozsochy, Rožínka, Rozsíčky a další¹⁰ svědčí o tom, že kolonizace probíhala v pralesích. Vnitřní kolonizace zasáhla nejhluběji do okolí Nedvědice založením románského centra v Černvíru a pozdně románského kostela v Dolním Čepí. K tomuto kolonizačnímu vrcholnému období patří také kostely Vítochov a Dalečín.¹¹

2. HISTORICKÁ DATA VÍTOCHOVSKÉHO KOSTELA

2.1. Středověké období

Abychom co nejlépe porozuměli jakékoli památce, je důležité porozumět její historii a historickému kontextu. Vznik kostela provází ústně tradovaná legenda, která kostel zařazuje hluboko do moravské historie, ale je třeba pamatovat na to, že se jedná o legendu, která může být daleko od pravdy.¹²

Obec Vítochov se v minulosti jmenovala Dětochov a patřil k ní hrádek,¹³ který již neexistuje. První zmínka o Dětochovu v pramenech pochází z roku 1238, ale název Dětochov se používal ještě v roce 1666.¹⁴ Pokud jde o Dětocha, postavu, která prý hrad postavila, prameny nejsou příliš jasné. Ale místní název Na Hrádku to dokazuje.¹⁵ Druhým významným svědkem samostatného panství je kostel, který stojí na vyvýšeném místě nad obcí. Byl postaven v románském slohu patrně v první polovině 13. století, možná opevněný. Býval to farní kostel. Vítochov jako samostatné panství dlouho nevydrželo. Připojením Vítochova k mocnému hradu Zubštejnu pozbylo vítochovské sídlo významu, vyprázdnilo se a zaniklo.¹⁶

Pro přesnější určení původu vítochovského kostela nepodávají písemné prameny přímé doklady. Vítochovský kostel je v nich zmiňován až poměrně pozdě a o obci je zmínka až

---

¹⁰ ŠTARHA, Ivan. a ZEMEK Metoděj (ed.), *Bystřice nad Pernštejnem. Od minulosti k současné revoluční přeměně města*, s. 19.

¹¹ PLÁČEK, Miroslav. *Hrady v horním povodí Svatky*, s. 189.

¹² Tato legenda bude podrobněji popsána v další části práce pro úplnost prezentovaných informací o historii kostela a pro její silnou symboliku.

¹³ VOTAVA, Josef, *Vítocho., Vír a okolí*, s.6-18.

¹⁴ NEČAS, Jan Evangelista, *Pernštýn a poříčí Svatky z Tišnova ku pramenům*. Kroměříž 1903, s.86-87.

¹⁵ SADÍLEK, Jaroslav, *VÍTOCHOV kostel sv. Michaela archanděla – Stavebně historický průzkum*, s. 10.

¹⁶ BLECHA, Ondřej, *Středověké nástěnné malby v kostele sv. Michaela ve Vítochově* [online]. Brno, 2021 [cit. 2023-01-31]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/py2llv/>. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Vedoucí práce Mgr. Zuzana Frantová, Ph.D., s. 17.

v polovině 14. století, kdy existovala více než jedno století.¹⁷ Vznik kostela proto závisí pouze na slohovém rozboru jeho architektury. V případě Bystřicka jsou však dochované listiny ze 13. století především ze skriptoria doubravnického kláštera, jejich rozbořením a srovnáním s přestavbami obytné zástavby v okolí lze poměrně spolehlivě vyvodit poměrně přesné údaje. Z nichž lze celkem spolehlivě stanovit zřízení a původ církevních staveb nejen ve Vítochově, ale i na dalších blízkých místech. Moravský markrabí Přemysl,¹⁸ zakladatel cisterciáckého kláštera u Tišnova, sepsal 29. července 1235 v Brně listinu,¹⁹ v níž daroval na žádost Vojtěcha z Medlova doubravnickému klášteru ves Těšín s příslušenstvím, potvrdil další statky a zprostil ho různých závazků vůči majiteli svrchovaného panství. Součástí obecné výsady byl i dar několika obcí v blízkosti kláštera: Maňové, Klokočí, Rakového a Bořihněvi a všeho nového, co zde vznikne, až po majetek Tasovců západně od Doubravníka a potvrzení patronátního práva některých kostelů na jižní Moravě k doubravnickému kostelu a ke všem, které v době budoucí vzniknou na území doubravnického újezdu. S ohledem na nejstarší historii Vítochova a zdejšího kostela je zvláště významná poslední zmíněná část odkazující na brzký vznik církevního obvodu na horním toku Svatky,²⁰ do kterého doubravnický újezd patří.²¹ Hranice nově vzniklého doubravnického území nejsou písemně spolehlivě určeny, ale pravděpodobně odpovídají územím, která získal Štěpán z Medlova ve 20. letech 13. století.²² Doubravník, rovněž proti proudu Svatky,²³ představoval nejsevernější výběžek stabilní osady před příchodem rodu zubří hlavy do těchto míst. To dokládají i archeologické nálezy z 12. století.²⁴ Rozsah újezdu nebyl ani ve svém významném období přesněji vymezen a jednoznačně představoval rozsáhlou lesní plochu počínající na jihu Doubravníkem, zatímco na západě ji tvořily državy Přibyslava z Křižanova. Na východě sousedilo doubravnické území s olešnickým újezdem, který byl

---

¹⁷ SADÍLEK, Jaroslav, *VÍTOCHOV kostel sv. Michaela archanděla – Stavebně historický průzkum*, s. 7-8.

¹⁸ Přemysl (1209 – 16. říjen 1239) byl moravský markrabě v letech 1228–1239, nejmladší syn krále Přemysla Otakara I. a jeho druhé manželky Konstancie Uherské.

¹⁹ FLÍDR, Aleš, Michal KONEČNÝ a Radim ŠTĚPÁN, *Průvodce krajinou hradů: středověké památky v povodí Svatky a Svitavy*. Kroměříž: Národní památkový ústav, územní památková správa v Kroměříži, 2014, s. 325.

²⁰ Více k tématu JOKEŠ, Petr, *Vznik a vývoj farní organizace na západní a jihozápadní Moravě v předhusitském období*. Brno, 2009. Dostupné z: <https://theses.cz/id/p1t2d7/>. Disertační práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Vedoucí práce prof. Mgr. Libor Jan, Ph.D.

²¹ SADÍLEK, Jaroslav, *VÍTOCHOV kostel sv. Michaela archanděla – Stavebně historický průzkum*, s. 8.

²² SADÍLEK, J., tamtéž s. 9.

²³ Více k tématu HEJHAL, Petr, MĚŘÍNSKÝ, Zdeněk a Jan KLÁPŠTĚ, ed. *Počátky středověké kolonizace české části Českomoravské vrchoviny*. Brno: Masarykova univerzita, 2012.

²⁴ FLÍDR, Aleš, Michal KONEČNÝ a Radim ŠTĚPÁN, *Průvodce krajinou hradů: středověké památky v povodí Svatky a Svitavy*, s.327.

v držení benediktinského kláštera v Opatovicích nad Labem,²⁵ a na severu sousedil s majetkem premonstrátského kláštera v Litomyšli a s osadou Polička.²⁶

Augustiniánský klášter sv. Kříže v Doubravníku byl rodovým majetkem pánů z Medlova, později nesoucích pojmenování podle jejich nového hradu Pernštejna. Úzká provázanost rodu a kláštera se projevila i dosazováním rodinných příslušníků do významných klášterních funkcí. Tím byla tato církevní instituce, zejména v pozdějších letech, zcela pod kontrolou rodu Pernštejnů. Dary pozemků v okolí jsou proto předem nastaveny podle jejich přání. Opatství však získalo patronátní práva ke všem církevním stavbám v kraji ještě před jejich založením.²⁷ Jisté je, že v roce 1235 se na nově kolonizovaném území ještě nenacházel žádný kostel pod jurisdikcí kláštera. Krom kostela nacházejícího se v nedalekém Černvíru, jehož práva jsou zcela majetkem místních šlechticů, a klášter proto nemá právo je požívat. Nejinak je tomu snad i u kostela v Dolním Čepí, jehož rysy rovněž odpovídají počátku 13. století.²⁸

Pokud lze hodnotit zachovalost jednotlivých církevních staveb v Bystřici, mají zde zastoupené gotické kostely v podstatě jen jeden vzor dispozice, téměř čtvercovou, až mírně obdélnou loď doplněnou obdélným presbytářem. Tento shodný typ stavby ukazuje, že většina kostelů byla postavena v podstatě jedním stavitelem.²⁹ Podle výše uvedených zdrojů se bude jednat o doubravnický klášter. Jedná se o typ, který se ve Vítochovu dochoval téměř v nedotčené podobě.³⁰

Privilegiem z roku 1238 byla práva ke kostelu v Bystřici a ke všem kostelům, které v doubravnickém újezdu existují nebo budou postaveny, přidělena doubravnickému klášteru sv. Kříže. Listina by tedy poměrně přesně zaznamenala vznik stavby kostela na Bystřicku, pokud by v datované době existoval. Její originál není znám a její obsah zachycují pouze mladší opisy z roku 1298 a z počátku 14. století. Kritická diplomatická analýza jejího obsahu ukazuje, že kopie nevychází z autentické listiny z roku 1238, což neznamena, že její obsah je historicky nesprávný. Spíše lze předpokládat, že k zápisu o právním úkonu z roku 1238 nebo krátce poté došlo o šedesát let později, kdy se jeho obsah stal relevantním.³¹

---

²⁵ Benediktinský klášter v Opatovicích nad Labem byl postaven v roce 1073, jako dceřiný klášter Břevnovského kláštera. V roce 1421 byl vypálen husity a zcela zanikl.

²⁶ ŠTARHA, Ivan a ZEMEK Metoděj (ed.), *Bystřice nad Pernštejnem. Od minulosti k současné revoluční přeměně města*, s. 20-21.

²⁷ ŠTARHA, Ivan a ZEMEK Metoděj (ed.), *Bystřice nad Pernštejnem. Od minulosti k současné revoluční přeměně města*, s. 20.

²⁸ SADÍLEK, Jaroslav, *VÍTOCHOV kostel sv. Michaela archanděla – Stavebně historický průzkum*, s. 10.

²⁹ SADÍLEK, J., tamtéž s. 8.

³⁰ SADÍLEK, J., tamtéž s. 8.

³¹ FLÍDR, Aleš, Michal KONEČNÝ a Radim ŠTĚPÁN, *Průvodce krajinou hradů: středověké památky v povodí Svratky a Svitavy*, s. 325.

Je tedy zřejmé, že kolonizační proces horního toku Svratky probíhal již v první polovině 13. století. Literární prameny však spolehlivě neuvádějí, zda tomu tak bylo i na Bystřicku, jak dokládají pozdější písemné doklady. Předchozí práce předpokládaly, že zdejší osady vznikaly až koncem 13. století, možná ve 14. století. Cenná a spolehlivá data o jeho vzniku může poskytnout pouze rekonstrukce majetkového rozdělení mezi členy rodu pánů z Medlova ve 13. století a historicko-geografický rozbor osídlení Bystřicka.³²

Ze středověku podávají písemnou dokumentaci o Vítochovu moravské zemské desky,³³ založené v roce 1348.³⁴ Mluví se v nich o spolku mezi tehdejší majitelkou Klárou, manželkou Vznaty z Tasova, a olomouckým proboštem Janem, kteří tvoří právní vztah, proti kterému protestují držitelé okolních statků, Jimram z Pernštejna a Jan z Kunic. K narovnání vztahu dochází až v roce 1358 odprodejem tří vsí³⁵ zpět do vlastnictví Jimrama z Pernštejna. V dochované smlouvě se však o existenci kostela ve Vítochově neuvádí žádný záznam.³⁶

Bližší informace pro poznání dějin vítochovského kostela v průběhu středověku tak nebyly zjištěny zejména z důvodu neměnnosti majitele vesnice po celé období 14. a 15. století, případně pro zcela nedostatečné písemné prameny. Deskovní zápisy, které jako jediné majetkové proměny vsi zachycují, nejsou natolik podrobné, aby poskytovaly i dílčí údaje o zdejším kostele. Je jisté, že ještě v 15. století byla u vítochovského kostela fara. Kde tato stála, není dnes známo.³⁷

2.2. Novověk

Další náhodná a skromná zmínka o kostele je až z počátku 17. století, ale neříká, zda u něj v této době vznikla fara. První závět' z roku 1605 je závětí zesnulého Zikmunda Jana Plesa Heřmanského ze Sloupna, tehdejšího majitele bystrického panství. Ve Vítochovu je známo pouze záduší,³⁸ tedy církevní majetek, nikoli farní správa. Zikmund Ples ve své

---

³² SEDLÁČEK, Pavel, *Jižní Morava: vlastivědný sborník* 28, sv. 31, Muzejní a vlastivědná společnost v Brně. Brno, 1992, s. 49.

³³ Moravské zemské desky jsou veřejné knihy určené pro zápis majetkových práv zpupných statků na území markrabství Moravského a výnosů zemského soudu. Jejich neobyčejná hodnota je dána tím, že jsou zachovány v nepřetržité řadě od svého založení.

³⁴ SADÍLEK, Jaroslav, *VÍTOCHOV kostel sv. Michaela archanděla – Stavebně historický průzkum*, s. 12.

³⁵ Dalečína, Písečného, Vítochova

³⁶ ŠTARHA, Ivan a ZEMEK Metoděj (ed.), *Bystrice nad Pernštejnem. Od minulosti k současné revoluční přeměně města*, s. 21.

³⁷ SADÍLEK, Jaroslav, *VÍTOCHOV kostel sv. Michaela archanděla – Stavebně historický průzkum*, s.11

³⁸ Majetkový fond sloužící zejména k financování nákladů na opravy a údržbu určitého kostela, ale také některých výdajů spojených s bohoslužbami (hlavně na pořízení svíček).

závěti věnoval vítochovskému kostelu 50 zlatých. V roce 1613 bylo známo, že u kostela bylo kostelní podací, které je někdy považováno za přímý důkaz existence farních budov a úřadů, nejedná se však o důkaz zcela výlučný a směřodatný. Pokud jde o církevní správu, šlo pouze o patronátní právo, jakýsi vlastnický vztah pána ke kostelu na panství. Vlastníci mají právo dosazovat své kněze na fary, ale to neznamená, že kostely, včetně farností, musí mít fary.³⁹

Po smrti Zigmunda Plesa Heřmanského přešlo patronátní právo nad kostely bystrického panství na olomouckého biskupa kardinála Františka z Ditrichštejna.⁴⁰ Prosadili to Jan Jiří Humpolecký z Rybenska a Matyáš Jelitovský z Jelitova, poručníci statku. Kardinál byl v roce 1610 uveden jako držitel církevních grantů a v roce 1613 je převedl na tehdejšího majitele panství Jana Čejku z Olbramovic a Syrovic. Dne 3. července téhož roku psal Ditrichštejn Čejkovi: „...*podací kostelní v městě Bystřici slove U svatého Vavřince, též podací kostelní ve vsi Rosochách, podací kostelní ve vsi Ditochově, podací kostelní ve vsi Lhotě...*“.⁴¹

S podmínkou, že Čejka a ostatní majitelé panství budou do těchto kostelů zřizovat pouze římskokatolické kněze. Jan Čejka se také zavázal zajistit obě farnosti finančně i materiálně.⁴²

V roce 1618 onemocněl P. Jiří Skala z Bystřice a na příkaz římskokatolického kardinála Ditrichštejna ho při bohoslužbě v bystrickém kostele zastupoval i farář Stanislav z Rozsoch. V roce 1634 byl nově ustanovený kněz Vavřinec Augustin Viktorini Uničovský do Bystřice zároveň knězem na Rozsochách a správcem Jimramova. Vavřinec Augustin Uničovský opustil Bystřici v březnu 1637 a jeho nástupcem se stal Ondřej Villicus. Následujícího roku si stěžoval olomoucké konzistoři, že není schopen pravidelně platit desátky: „*Neboť farníci mají predikantský obyčej a nechtějí platit, pak vzniká škoda, kostely jsou ve špatném stavu, schází mobiliář... ani misál ani ciborium a jiného co takového vedle řádu náleží se nenachází, tak jakž při kostele Rosovským, Vitochovským, Lhotským nedostatkové mnozí jsou*“.⁴³

Zároveň připomíná nerealizovanou fundaci ze závěti Zigmunda Plesa Heřmanského ze Sloupna, která může pomoci se z této situace dostat.⁴⁴

---

³⁹ TENORA, Jan, *Z paměti města Bystřice nad Pernštýnem*. Brno 1909, s. 45.

⁴⁰ Více k tématu osobě kardinála Ditrichštejna práce: PARMA, Tomáš. *František kardinál Dietrichstein a jeho vztahy k římské kúrii: prostředky a metody politické komunikace ve službách moravské církve*. Brno: Matice moravská, 2011.

⁴¹ Citace převzata z SADÍLEK, Jaroslav, *VÍTOCHOV kostel sv. Michaela archanděla – Stavebně historický průzkum*, s.12.

⁴² TENORA, Jan, *Z paměti města Bystřice nad Pernštýnem*, s. 47.

⁴³ Citace převzata z TENORA, Jan, *Z paměti města Bystřice nad Pernštýnem*, s. 47-48.

⁴⁴ TENORA, Jan, *Z paměti města Bystřice nad Pernštýnem*, s. 47.

Pokud v předbělohorských dobách, respektive nejpozději v 16. století, stávala u vítochovského kostela fara, není doložitelné. Od počátku 17. století se o ní nikdo nezmiňuje, a je tak zřejmé, že od této doby kostel trvale patří k bystrické faře jako filiální. Farní úřad zde nebyl obnoven tak jako např. ve Lhotě (dnes Lísku) nebo Rozsochách.⁴⁵

V roce 1662 byla provedena komplexní inspekční návštěva velkomeziříčského děkana, jejíž součástí byla i Bystřice s kostelem.⁴⁶ Podle stručného popisu vítochovského kostela se jedná o druhý filiální kostel patřící do bystrické farnosti. Byl umístěn na kopci nad obcí Vítochov a zasvěcen svatému archandělu Michaelovi. Má dobře udržovanou střechu a okna, dveře i sedadla jsou v dobrém stavu. Kostel má malé vybavení. Jsou zde dva oltáře: velký sv. Michaela, menší, jehož zasvěcení není známo. Uprostřed kostela stojí kamenná křtitelnice. Výslovně je zde zmíněna absence fary („*domus ecclesia nulla*“).⁴⁷ Z mobiliáře se zde uvádí pouze: kasula, alba, strophiole.⁴⁸

Další informace o kostele sv. Michala archanděla ve Vítochově jsou dostupné v matrice děkanství velkomeziříčského z roku 1672, která udává: „*Druhý filiální kostel ve vsi Vítochově má patronem sv. Michala archanděla a právem patronátním souvisí s kostelem mateřským (v Bystřici). Má dva stříbrné kalichy, pozlacené s příslušnými patenami vně i uvnitř (z těchto dvou byl udělán r. 1742 řádný kalich). Kasuli hedvábnou se štolou a manipulem jakési ohnivé barvy, předělanou ze starodávné. Má vlastní schránku s sv. ostatky, pravou a neporušenou, obsahující uvnitř ostatky sv. Felixe a Adaukta muč., sv. Blažeje m. a sv. Klementa, nemohl jsem však na schránce samé zjistiti, od kterého biskupa byla posvěcena, neboť pergamen se ztratil. Zvony prostřední velikosti jsou dva, není však známo, jsou-li posvěceny. Příjmů mimo odkazy zbožných na gruntech není, vše potřebné musí se opatřovati prošením. Část polí, téměř půllán, a luk vynášejících asi osm vozů sena, pronajímá pán panství ročně sedlákům za roční úrok 1 zl. 58 kr., kteří si je chtějí najmouti, a tyto grunty do dnešního dne všeobecně lidé nazývají Kněžské roli.*“⁴⁹ Další události týkající se kostela svatého Michala archanděla ve Vítochově byly spjaty s jeho mateřskou farností v Bystřici.⁵⁰

⁴⁵ SADÍLEK, Jaroslav, *VÍTOCHOV kostel sv. Michaela archanděla – Stavebně historický průzkum*, s. 12.

⁴⁶ TENORA, Jan, *Z paměti města Bystřice nad Pernštýnem*, s. 60.

⁴⁷ Citace převzata z SVOBODA, Josef František, *Městský a musejní archiv v Bystřici n. P. II. Část*, Bystřice nad Pernštýnem: Městská spořitelna 1932, s. 17.

⁴⁸ SVOBODA, Josef František, *Městský a musejní archiv v Bystřici n. P.*, s. 17.

⁴⁹ Citace převzata z SVOBODA, Josef František, *Městský a musejní archiv v Bystřici n. P.*, s. 17.

⁵⁰ SVOBODA, Josef František, *Městský a musejní archiv v Bystřici n. P.*, s.17.

3. Šlechta na vítochovském území od 13. stol.

Existuje záznam z roku 1238 týkající se Vítochova, ale mnoho historiků ho považuje za falešný. Tento problém se vyskytuje i v dalších zdrojích, jako například v jednom datovaném rokem 1297. Jimram z Kamene a Pernštejna daroval desátky z vesnic Ždánice, Vítochov a Písečného bystrického kostelu, ale někteří odborníci tvrdí, že se jedná o padělek z novověku. Jiní však argumentují, že listina je autentická.⁵¹

Nejrelevantnější písemné doklady z období středověku poskytují důležité informace o Vítochovu, které byly zaznamenány v moravských zemských deskách z roku 1348. Zde se uvádí, že v roce 1349 držela Vítochov spolu s okolními vesnicemi, Dalečínem a Písečným, Klára, manželka Vznaty z Tasova. V roce 1353 se Klára z Dalečína, která byla tehdy již vdovou, spojila s olomouckým proboštem Janem a vložila do něj své vlastnictví: Rovečné, Věstín, Korouhvice a Hluboké. Probošt Jan do spolku vkládá svůj statek Jasenice u Náměště nad Oslavou. Tento spolek vyvolal protesty od Jimrama z Pernštejna a Jana z Kunic.⁵²

Roku 1358 získal Jimram z Pernštejna Vítochov, Dalečín a Písečné od Kláry a probošta Jana. Historické záznamy bohužel nedokládají existenci kostelů v obcích.⁵³ Po této transakci se o Vítochovu neobjevují žádné další písemné záznamy po dobu více než 30 let.⁵⁴ Je patrné, že po připojení k rozsáhlému panství Pernštejnů s novým centrem v Dalečíně, se vývoj Vítochova upravil podle celkového vývoje dalečinského statku. Až na konci 14. století se znovu objevuje Vítochov v historických pramenech tentokrát díky daru, který Vilém z Pernštejna daroval své manželce Anežce v roce 1390.⁵⁵ Dar se skládal z celého panství v Dalečíně, včetně hradu, dvou dvorů a vesnic jako Písečné, Vítochov, Strachujov, Ubušín, Hluboké, Korouhvice, Rovečné, Chlum, Nyklovice, Věstín a Prosetín. Zajímavé je, že v žádné z těchto vesnic není zmíněn kostel, a to ani v těch, kde již určitě stával, jako například v Dalečíně, Rovečném, Prosetínu nebo hypotetickém Chlumu.⁵⁶

V posledních letech 14. století se ve Vítochově také objevuje pojem svobodného dvora, což je nejnižší forma šlechtického sídla. Je těžké spolehlivě interpretovat latinský termín: „*curiam allodialem*“,⁵⁷ který doslova znamená „svobodný dvůr“, a rekonstruovat jeho vzhled. Tento

---

⁵¹ FLÍDR, Aleš, Michal KONEČNÝ a Radim ŠTĚPÁN, *Průvodce krajinou hradů: středověké památky v povodí Svatky a Svitavy*, s. 325.

⁵² *Vlastivědný sborník Bystřicka*, s. 14.

⁵³ SADÍLEK, Jaroslav, *VÍTOCHOV kostel sv. Michaela archanděla – Stavebně historický průzkum*, s. 10-11.

⁵⁴ SADÍLEK, J., tamtéž s. 7.

⁵⁵ TEPLÝ, Jaroslav, *Rod Pernštejnů za přemyslovských a lucemburských králů*, s. 57.

⁵⁶ TENORA, Jan, *Vlastivěda moravská. Bystřický okres*. Brno 1907, s. 243-244.

⁵⁷ Citace převzata z SADÍLEK, Jaroslav, *VÍTOCHOV kostel sv. Michaela archanděla – Stavebně historický průzkum*, s. 10.

termín může zahrnovat větší selskou usedlost, která se liší od běžného poddanského statku pouze rozlohou pozemků nebo svobodným užíváním, ale může také zahrnovat menší hrad, který je samostatně opevněn. Přestože není možné jednoznačně určit, jaký typ svobodného dvora se ve Vítochově nacházel, lze se domnívat, že se jednalo o menší opevněnou tvrz. Tuto hypotézu někteří badatelé⁵⁸ spojovali s místním názvem blízkého lesa „Hrádek“ a faktem, že stavba byla spojena s hospodářským zázemím.⁵⁹

Název „Hrádek“ pro blízký les, jak je uváděn v minulosti a stále je uváděn na vstupu do kostela, se ukazuje jako novodobý a vykonstruovaný. Terén v těchto oblastech nesouhlasí s pozicí hradu nebo menší tvrzí a také není dostatečně důkazní pro existenci takového sídla. Navíc poloha lesa na hranici katastru obce Vítochova a vzdálenost od vesnice nesouhlasí s běžnými zvyklostmi při zakládání feudálních sídel.⁶⁰

V roce 1398 předal držitel dalečínského panství Vilém z Pernštejna svobodný dvůr ve Vítochově Ondřejovi, synovi Bruma z Osik. Ten okamžitě zapsal dvůr jako věno své manželce Ofce. Avšak Ondřej vlastnil dvůr jen krátkou dobu, protože již v roce 1409 ho prodává Tomíkovi z Vojetína, který také hned zapsal dvůr jako věno své manželce Anežce.⁶¹

Vítochov se stal pro rodinu z Vojetína trvalým bydlištěm. Anežka, manželka Tomíkova, se zde objevuje ještě v roce 1446 pod jménem „z Vítochova“. V tomto roce svěřila svému synovi Václavovi svůj dvůr ve Vítochově spolu s jeho příslušenstvím. Tomík, otec Václava, již roku 1416 koupil zboží v Domanínku od Machny z Jestřebí.⁶²

V průběhu dalších let se rod, který se psal po Vítochově, postupně vytrácí z historických záznamů. Vesnice Vítochov, včetně svobodného dvora, se opět stala součástí panství Pernštejnů. I když se jednalo o trvalou součást panství, na sklonku 15. století ztrácí svobodný dvůr svá privilegia a jeho vlastníci upadají v sociální hierarchii na úroveň bohatšího poddaného - dvořáka.⁶³

Během 16. století se vlivem Pernštejnů ve Vítochově, stejně jako jinde v okolí, měnilo katolické náboženství. V našem kraji na Vysočině se tradiční katolická víra postupně vytrácí a nahrazuje ji hlavně luteránská víra, kterou doplňují i náboženské skupiny jako českobratrské církve.⁶⁴ Tyto skupiny se soustřeďují především ve větších městečkách a městech, jako je například Bystřice nebo Nové Město na Moravě. Pernštejnové se v polovině 16. století

⁵⁸ VOTAVA, Josef, *Vítochov, Vír a okolí*, s. 6.

⁵⁹ BLECHA, Ondřej, *Středověké nástěnné malby v kostele sv. Michaela ve Vítochově*, s. 15-18.

⁶⁰ SADÍLEK, Jaroslav, *VÍTOCHOV kostel sv. Michaela archanděla – Stavebně historický průzkum*, s. 8-11.

⁶¹ TENORA, Jan, *Vlastivěda moravská. Bystřický okres*, s. 243-244.

⁶² ŠTARHA, Ivan a ZEMEK Metoděj (ed.), *Bystřice nad Pernštejnem. Od minulosti k současné revoluční přeměně města*, s. 32.

⁶³ SADÍLEK, Jaroslav, *VÍTOCHOV kostel sv. Michaela archanděla – Stavebně historický průzkum*, s. 11.

⁶⁴ Více k tématu KEJŘ, Jiří, *Z počátků české reformace*. Brno: L. Marek, 2006.

přikláněli spíše k tradičnímu katolicismu, což bylo způsobeno i jejich rodinnými vazbami ke španělské šlechtě, avšak byli velmi tolerantní vůči svým poddaným ohledně náboženství.⁶⁵

V roce 1623 po bitvě na Bílé hoře bylo panství zkonfiskováno a dáno pod správu komisaře Václava Morkovského ze Zástřízl. Poté se stal novým majitelem panství Jiří z Náchoda a Lichtenburgu, který ho koupil za 51 000 zlatých.⁶⁶

V roce 1666 byly některé vesnice, včetně Vítochova, odděleny od bystřického panství a přidány k panství kunštátskému. Panství získala Anna Marie Roháčková z Adlerskronu, která v roce 1679 odkázala Bystřici svému třetímu manželovi Kristianovi, svobodnému pánovi z Roggendorfa. Ten je prodal v roce 1698 Karlu Benediktovi, hraběti z Lamberka, který vrátil zcizené vesnice zpět k panství.⁶⁷

V roce 1731 byl bystřický statek prodán Arnoštem Matyášovským, svobodným pánem Mitrovským z Nemyšle. Rodina Mitrovských spravovala tento statek až do roku 1945, kdy jim byl všechen majetek zabaven na základě dekretů prezidenta Beneše.⁶⁸

4. Legenda

Kostel se svým jednoduchým a starobylym vzhledem, malými rozměry a hrubými kamennými kvádry s tesanými kříži v interiéru včetně kamenného oltáře byl často považován za nejstarší na Moravě, a někdy se dokonce věřilo, že vznikl v době velkomoravské. Tuto víru dále podporovaly staré legendy a tradice předávané po generace.⁶⁹

Jedna z nejznámějších pověstí o vzniku kostela vypráví o tom, že se na hrádku Dětochov na své cestě do Čech zastavil apoštol Metoděj.⁷⁰ Učil místní obyvatele včetně Dětocha křesťanství a nařídil jim postavit chrám. Slíbil, že se vrátí, vysvětlí chrám a zanechá tam kněze.

Dětoch měl problémy se stavbou kostela, pokoušel se jej postavit na několika místech, ale pokaždé došlo k nehodě a musel hledat nové místo. Když věci nefungovaly, bylo mu

---

⁶⁵ SADÍLEK, Jaroslav, *VÍTOCHOV kostel sv. Michaela archanděla – Stavebně historický průzkum*, s. 11.

⁶⁶ ŠTARHA, Ivan. a ZEMEK Metoděj (ed.), *Bystřice nad Pernštejnem. Od minulosti k současné revoluční přeměně města*, st. 64.

⁶⁷ HOSÁK, Ladislav, *Historický místopis země Moravskoslezské*. Vyd. 2. Praha: Academia, 2004, s. 55.

⁶⁸ ŠTARHA, Ivan a ZEMEK Metoděj (ed.), *Bystřice nad Pernštejnem. Od minulosti k současné revoluční přeměně města*, s. 201.

⁶⁹ Nejvíce se legendou zabýval s „vědeckou“ erudicí PŘIKRYL, František. *Ss. Cyrill a Method v upomínkách památek starožitných na Moravě*. I. díl, Týn u Lipníka, 1905. Ve svém díle se pečlivě snaží o rekonstrukci cesty obou věrozvěstů Moravou, jejich působení spojuje i s jinými legendami jako např. se stavbou hradu Pernštejna.

⁷⁰ PŘIKRYL, František, *Ss. Cyrill a Method v upomínkách památek starožitných na Moravě*, s. 67-69 nebo VOTAVA, Josef, *Vítochov, Vír a okolí*, s. 55 nebo NEČAS, Jan Evangelista. *Pernštýn a poříčí Svratky z Tišnova ku pramenům*, s. 89.

doporučeno zasadit borovice s kořeny obrácenými vzhůru na několika blízkých kopcích a postavit kostel, kde by stromy zakořenily a rostly. Udělal to a překvapilo ho, že na kopci, kde byla socha pohanského boha, se dařilo kořenům borovic. Dětoch přemýšlel, jestli to byla náhoda, nebo zázrak. Poté povalil pohanskou modlu a na místě začal stavět křesťanský chrám. Stavbu úspěšně dokončil. Když se sv. Metoděj vrátil z Čech, vysvětil kapli v Dětochově a vykonal první mši na kamenném oltáři, který je dodnes dochovaný. Poté zde zanechal kněze a odešel na Velehrad.⁷¹

Způsob vyhledání nejvhodnějšího místa pro nové obydlí, případně svatyni, podle reakce určitých rostlin na danou polohu je symbolická. Stavba vítochovského kostela v místech starší pohanské svatyně signalizuje zánik dosavadního náboženství, jeho vyvrácení a nahrazení nově nastupujícím křesťanstvím.

5. Stavební vývoj a úpravy kostela

Založení kostela ve Vítochově, které se dosud přisuzovalo době Velké Moravy, se musí datovat do pozdější doby. Nové publikace uvádějí, že kostel byl založen na počátku nebo v průběhu první poloviny 13. století, což se potvrzuje i výsledky historického výzkumu. Kostel sv. Michaela archanděla ve Vítochově nebyl svého druhu v regionu jediný.

I přestože se ve hmotě vítochovského kostela nacházejí údajně "starobylé" znaky, jako jsou "záhadné" kameny s kříži a kamenný oltář, musíme datovat vznik prvotního kostela na konec 30. nebo začátek 40. let 13. století. Tento předpoklad potvrzují dochované listiny doubravnického kláštera z let 1235 a 1238. První listina hovoří o snaze založit kostely, které by podléhaly patronátu kláštera na území doubravnického újezdu, který sahá zřejmě až do severního Bystřicka.⁷² Druhá listina, která je mladší o tři roky, již jmenuje kostel v Bystřici a další, které budou založeny v okolí. Lokace kostelních staveb byla tehdy již v plném proudu. Je tedy možné, že založení vítochovské stavby můžeme ještě blíže zařadit do posledních let čtvrté dekády, tedy těsně před rokem 1240.⁷³

Vítochovský kostel byl ve své době postaven v podobě, jaká odpovídá dnešnímu vzhledu, s výjimkou boční věže a sakristie. Západní část lodi a východní presbytář byly koncipovány s vysokými trojúhelníkovými štíty, zatímco vrchol presbytáře byl nižší než dnes. Tyto změny

---

⁷¹ VOTAVA, Josef, *Vítochov, Vír a okolí*, s. 55.

⁷² ŠTARHA, Ivan a ZEMEK Metoděj (ed.), *Bystřice nad Pernštejnem. Od minulosti k současné revoluční přeměně města*, s. 21.

⁷³ SADÍLEK, Jaroslav, *VÍTOCHOV kostel sv. Michaela archanděla – Stavebně historický průzkum*, s. 39-40.

jsou patrné v dochovaném náběhu štítu, který byl přezděn hmotou sakristie.⁷⁴ Vstup do kostela se tehdy nacházel v místech, kde se dnes nachází jižní vchod. Kostel byl vybaven malými okny, která byla opatřena špaletami z obou stran, s vloženým ostěním z tesaného kamene, stejně jako jedno zachované okno v závěru presbytáře.⁷⁵ V jižní stěně bylo zazděno štěrbinové okno s kamenným ostěním, široce otevřenými špaletami a oknem s uzavřeným segmentem. Stejně okno v jižní stěně je nyní zazděné, stejně jako okno v severní zdi v lodi. Tato tři okna jsou pravděpodobně z doby přestavby kostela v 16. století.⁷⁶ Restaurátoři ve svém hodnocení zdůrazňují zbytky gotického okenního otvoru na jižní stěně presbytáře, kde se nyní nachází barokní okno.⁷⁷

Restaurátoři také ukazují na zachovanou část okna v jižní stěně věže, která pochází z raného gotického období. Toto okno bylo původně umístěno na jižní straně lodi a později přemístěno při přístavbě věže. Pravděpodobně sloužilo jako vstup z kůru do patra věže.⁷⁸

Kostel zůstal v původní podobě až do 14. století, kdy byl presbytář přestavěn v gotickém stylu. Zdá se, že tehdy byla klenba vložena půlkruhově.⁷⁹ Tato změna byla způsobena nesouladem mezi interiérovou stěnou presbytáře a klenbou, která vykazuje mírný šikmý ústup. Je možné, že klenba byla instalována již v první fázi stavebního procesu a úskok vznikl kvůli nepravidelnému tvaru presbytáře, který se nemohl úplně přizpůsobit klenbě. Je také možné, že instalace klenby se uskutečnila až v pozdější fázi výstavby kostela, kdy nosná konstrukce klenby nebyla úplně kompatibilní s nosnými zdmi.⁸⁰

Klenba kostela pochází z doby jeho výstavby, kdy byly kameny vsazeny do lité malty. Větší část věže má smíšené zdivo z kamene a úlomků cihel, což naznačuje, že horní patro věže bylo stavěno současně se sakristií. Přístupné je přes otvor s obloukovitě klenutým průčelím, který byl postaven v roce 1783. Tuto výstavbu horního patra věže a sakristie tedy lze datovat na tento rok. Avšak kostel již měl v 16. století (1535) zvony, což naznačuje existenci dřívějšího dřevěného zvonického patra na krakorcích a původního přízemí věže s pravoúhlým klenutým vstupem, které lze datovat do 16. století.⁸¹

---

⁷⁴ SEDLÁK, Jan, *Významné památky okresu Žďár nad Sázavou*. Žďár nad Sázavou: Okresní památková správa ve Žďáru nad Sázavou, 1982, s. 19-20.

⁷⁵ SAMEK, Bohumil, *Vítochov. Kostel sv. Michaela*, in: *Umělecké památky Moravy a Slezska I*. Praha, 1999, s. 328.

⁷⁶ SAMEK, J., tamtéž s. 328.

⁷⁷ SADÍLEK, Jaroslav, *VÍTOCHOV kostel sv. Michaela archanděla – Stavebně historický průzkum*, s. 47-49.

⁷⁸ BLAŽEJ, Jiří a PASÁLEK Jan, *Bystřice nad Pernštejnem-Vítochov: filiální kostel sv. Michala-nástěnné malby v kněžišti kostela*. Závěrečná restaurátorská zpráva, 1. a 2. etapa, 1969. rest. zpráva, sv.2, s.3.

⁷⁹ SAMEK, Bohumil. *Vítochov. Kostel sv. Michaela*, s. 328.

⁸⁰ SAMEK, B., tamtéž s.328.

⁸¹ SADÍLEK, Jaroslav, *VÍTOCHOV kostel sv. Michaela archanděla – Stavebně historický průzkum*, s. 49.

V interiéru se nachází výmalba datovaná do 14. století, konkrétně do jeho druhé poloviny.⁸² Ta byla během restaurování v letech 1968 a 1969 obnovena na celé ploše stěn presbytáře včetně vítězného oblouku. Bylo zjištěno, že před touto vrcholně gotickou výmalbou došlo k požáru kostela.⁸³ V polovině 15. století byly malby zaběleny, což bylo pravděpodobně způsobeno z podnětu husitského hejtmana Jana z Pernštejna. Důvodem byly patrně husitské nepokoje.⁸⁴

Při pozdní gotické úpravě byl kostel rozšířen o vnější hranolovou věž, která byla prý přistavěna v roce 1467. To potvrzoval trám, který nesl na svém konci informaci o tomto datu.⁸⁵ Tento trám s datací byl zničen během poslední opravy stropu kostela. Věž nebyla tak vysoká jako současná, ale měla pouze jedno patro. Další podlaží bylo postaveno z lehčího materiálu – dřeva. Předpokládá se, že výška věže z doby gotiky se příliš nelišila od současné výšky.⁸⁶ Při stavbě věže byl také do severní stěny presbytáře umístěn sanktuář, který patří do pozdní gotiky. Kostelní areál byl také ohrazen a zahrnoval hřbitov a pravděpodobně také polygonální márnici, která byla postavena jako bašta.⁸⁷

Až do poloviny 17. století zůstával kostel v pozdně gotickém stylu, avšak po pobělohorském období byly provedeny řady úprav jako například nahrazení starých gotických okenních otvorů novými barokními půlkruhovými okny a přistavění sakristie. Přestavba se datuje do roku 1661, což potvrzuje letopočet zachovaný na jednom z trámů stropního podhledu lodi. K této době se také datuje klenba sakristie s tříúhelníkovou výsečí.⁸⁸

V období konce 30. let 18. století, poté co se kostel stal obětí požáru, byla provedena rekonstrukce krovu, při které došlo k úpravě tvaru západního štítu lodi a úplnému odstranění východního trojúhelného štítu presbytáře.⁸⁹

V osmdesátých letech 18. století byl kostel opraven v barokním stylu, z čehož vyplynulo, že dřevěné patro věže bylo nahrazeno zděnou nástavbou, to vedlo k tomu, že věž dosáhla téměř své současné výšky. Při této přestavbě bylo přízemí věže zaklenuto a na jižní stěně věže byl vytvořen nový vnější vstup. Dříve byla věž přístupná pouze z lodi kostela a vedl sem také přímý vstup do patra věže.⁹⁰

---

⁸² Podrobněji o výmalbě kostela pojednává osmá kapitola.

⁸³ SADÍLEK, Jaroslav, *VÍTOCHOV kostel sv. Michaela archanděla – Stavebně historický průzkum*, s. 50.

⁸⁴ FLÍDR, Aleš, Michal KONEČNÝ a Radim ŠTĚPÁN. *Průvodce krajinou hradů: středověké památky v povodí Svatky a Svitavy*, s. 327-328.

⁸⁵ GRMELA, Vítězslav, *K dějinám Jimramova, Dalečína a Vítochova*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1996, s.19.

⁸⁶ SAMEK, Bohumil, *Vítochov. Kostel sv. Michaela*, s. 329.

⁸⁷ SADÍLEK, Jaroslav, *VÍTOCHOV kostel sv. Michaela archanděla – Stavebně historický průzkum*, s. 49.

⁸⁸ SADÍLEK, J., tamtéž s. 49.

⁸⁹ GRMELA, Vítězslav, *K dějinám Jimramova, Dalečína a Vítochova*, s. 19.

⁹⁰ SADÍLEK, Jaroslav, *VÍTOCHOV kostel sv. Michaela archanděla – Stavebně historický průzkum*, s. 50.

Kostel dospěl k dnešnímu vzhledu po dokončení pozdně barokních úprav. Jednou z posledních změn, která se uskutečnila, je přístavba koruny věže v romantickém stylu s gotickými prvky, která se údajně realizovala v roce 1848. I přes tyto dílčí úpravy se kostel dochoval v poměrně intaktní gotické podobě bez velkých stavebních zásahů. Unikl velké barokizaci, jíž podlehly mnohé jiné starší církevní stavby v regionu.⁹¹

Pozornost se přenesla spíše na provedení kompletního zrekonstruování interiéru. Opětovná rekonstrukce interiéru kostela proběhla ve velkém měřítku i v roce 1858, důvod uvádí místní kronika: „*Kostel byl již velmi zchátralý a budil soucit okolí, přesto mnozí si ho vážili pro jeho historickou hodnotu. Na některých místech nebylo již omítky žádné, kameny ze zdi vypadány. Na východní straně byla třetí omítka na některých místech úplně zachována a na ní bylo zřítí primitivní malbu. Na této omítce bylo tu a tam vidět omítky tři. Na třetí omítce bylo pole rozděleno pásy, které byly opět rozděleny v nepravidelné čtyřúhelníky, v nichž byly kresleny čtyřcípé růžice. Vše bylo natřeno červenou barvou. Neporušená omítka byla tvrdá jako mramor. Ve štítě od Písečného byly tak veliké trhliny, že byla obava, aby se štít nesesunul. Byl tudíž zvolen kostelní výbor, který měl opravu provést. Celý kostel byl řádně cementem nahozen, jakož i část hřbitovní zdi a dány pískovcové kameny na pilíře u hlavní brány hřbitovní. Oprava 700 zl. Touto opravou byla ovšem vzácná starožitnost kostelíčka poněkud zastřena.*“⁹²

Roku 1903 byl kostel opatřen novou dlažbou a byl vybělen.⁹³

Roku 1906 byla přední strana střechy kostelíčku i věž pokryta zinkovým plechem nákladem 900 K.⁹⁴

Do roku 1903 se řadí doba vzniku západního vstupu do lodi kostela. Avšak styl špalet a segmentového záklenku neodpovídá tomuto období. Je pravděpodobné, že byl jen upraven a prolomení bylo provedeno již v barokním období.⁹⁵

V letech 1906 a 1911 byly provedeny opravy střechy kostela, při kterých byla stará krytina nahrazena novou plechovou. V roce 1907 varhany kostela dosloužily a byly prodané do školy umění v Bystřici a zámku v Lysicích. Nové varhany byly zakoupeny z farního kostela v Hodslavicích na Valašsku v roce 1917.⁹⁶

---

⁹¹ SADÍLEK, Jaroslav, *VÍTOCHOV kostel sv. Michaela archanděla – Stavebně historický průzkum*, s. 14.

⁹² Citace převzata z VOTAVA, Josef, *Vítochov, Vír a okolí*, s. 66-67.

⁹³ SADÍLEK, Jaroslav, *VÍTOCHOV kostel sv. Michaela archanděla – Stavebně historický průzkum*, s. 17.

⁹⁴ GRMELA, Vítězslav, *K dějinám Jimramova, Dalečína a Vítochova*, s. 22.

⁹⁵ SADÍLEK, Jaroslav, *VÍTOCHOV kostel sv. Michaela archanděla – Stavebně historický průzkum*, s. 47.

⁹⁶ VOTAVA, Josef, *Vítochov, Vír a okolí*, s. 65.

V roce 1928 byly do kostela ve Vítochově instalovány hromosvody, nicméně práce na nich nebyly provedeny kvalitně. Až roku 1949 se zjistilo, že nebyly správně uzemněny.⁹⁷

V průběhu 20. století se kostel ve Vítochově začal podrobovat významným úpravám. Koncem 40. let bylo při opravách vnitřních omítek zjištěno, že se v hlubších vrstvách nachází původní výmalba interiéru kostela. Na restaurátorských pracích se podílel Otto Stritzko,⁹⁸ který se pokusil prvotním zásahem o opravu a částečnou restauraci maleb. Rozborem provedeným v roce 1969 a 1970 restaurátoři Jaroslav Pasálek a Jiří Blažej⁹⁹ došli k závěru, že práce na malbách provedené O. Stritzkem vedli jen k odkrytí maleb. O zásah do obnovy jejich vzhledu se nejednalo. Další výraznou změnou v interiéru kostela bylo provedení výměny dlažby,¹⁰⁰ při které byl do podlahy v prostoru před oltářem umístěn i velký náhrobní kámen.¹⁰¹ K poslednímu čištění a retuše fresek presbytáře došlo v roce 2005.¹⁰² Restaurátorské práce provedla Miroslava Trizuljaková.¹⁰³

V polovině 20. století byla odstraněna vnější omítka kostela s výjimkou částí, které byly později přistavěny, a proto se odlišovaly od původního zdiva. V roce 1968 bylo také provedeno nové trámové zastropení v hlavní části kostela. V blízkosti kostela byl vytvořen nový hřbitov. Rok 1979 přinesl výměnu střechy kostela a věže z pozinkovaného plechu na měděný. Kostel zůstal v této podobě až do současnosti. Jedním z mála negativních zásahů do vzhledu interiéru byla krádež v r. 1992, při které byly ukradeny nejcennější předměty a obrazy, včetně votivního obrazu¹⁰⁴ z roku 1740.¹⁰⁵

Nález vrcholně gotické interiérové výmalby a její následné restaurování jen přidalo na již tak značné historické a památkové hodnotě kostela a učinilo z něj památku nejvyššího řádu, která ve své hmotě živě prezentuje podobu koloniálních kostelů této části Vysočiny.

---

⁹⁷ SADÍLEK, Jaroslav, *VÍTOCHOV kostel sv. Michaela archanděla – Stavebně historický průzkum*, s. 31.

⁹⁸ Otto Maria Stritzko (2. února 1908 Jaroměřice nad Rokytnou – 24. června 1986 Stará Říše) byl český malíř, grafik a restaurátor.

⁹⁹ Vyhотовena restaurátorská zpráva BLAŽEJ, Jiří, PASÁLEK, Jan. *Bystřice nad Pernštejnem-Vítochov: filiální kostel sv. Michala-nástěnné malby v kněžišti kostela. Závěrečná restaurátorská zpráva*, 1. a 2. etapa, 1969. rest. zpráva.

¹⁰⁰ viz Obrazová příloha obr. 33.

¹⁰¹ viz Obrazová příloha obr. 90.

¹⁰² Vyhотовena restaurátorská zpráva TRIZULJAKOVÁ, M. *Bystřice nad Pernštejnem - Vítochov nástěnné malby na zdech a klenbě presbytáře a na vítězném oblouku*. 2005.

¹⁰³ BLECHA, Ondřej, *Středověké nástěnné malby v kostele sv. Michaela ve Vítochově*, s. 23.

¹⁰⁴ O obrazech pojednává devátá kapitola.

¹⁰⁵ GRMELA, Vítězslav, *K dějinám Jimramova, Dalečína a Vítochova*, s. 25.

6. ARCHITEKTONICKÝ ROZBOR

6.1. Poloha

Poloha kostela ve Vítochově zaujímá znatelnou krajinnou dominantu, kterou lze pozorovat z blízkého i vzdáleného pohledu.¹⁰⁶ Tato poloha mimo hlavní vesnici na výrazné vyvýšené poloze je více než typická pro venkovské kostely rané gotiky, či lépe kostely vzniklé kolem poloviny 13. století.¹⁰⁷

Kostel je vystavěn nad obcí na mírně svažitém okraji dlouhého kopce. Nezabírá jeho vrchol, ale je postaven mírně pod ním.¹⁰⁸ Je to pravděpodobně dáno jeho polohou vůči obci. Pokud by se nacházel na vrcholu kopce, byl by kostel při pohledu od obce částečně zakryt zaobleným svahem, posunutím blíže k obci se tak stává výraznou dominantou.¹⁰⁹

6.2. Uspořádání kostela

Kostel je menšího rozměru. Tvoří jej téměř čtvercová, mírně lichoběžná loď s plochým stropem, na kterou navazuje východněji čtvercový presbytář s valenou klenbou.¹¹⁰ Z kněžiště vede přístup do klenuté sakristie, která na něj na severu navazuje. K jižnímu průčelí lodi kostela je připojena obdélná, v úrovni terénu mírně zaklenutá věž.¹¹¹ Přes horní patra věže je přístup do prostoru střechy kostela. Interiér kostela je přístupný trojicí dveřních otvorů: v ose západního průčelí lodi,¹¹² v přízemí věže¹¹³ a v ose východního průčelí¹¹⁴ sakristie.¹¹⁵

Loď a presbytář mají vyšší sedlovou střechu, uzavřenou na západě vysokým trojúhelníkovým štítem.¹¹⁶ Sakristie je zastřešena jednoduchou sedlovou střechou a věž má vyšší sedlovou střechu. Výška hřebene hlavní budovy, presbytáře a lodi je sjednocena a vyrovnána.¹¹⁷

---

¹⁰⁶ viz Obrazová příloha obr.1. a obr. 2.

¹⁰⁷ FLÍDR, Aleš, Michal KONEČNÝ a Radim ŠTĚPÁN. *Průvodce krajinou hradů: středověké památky v povodí Svatky a Svitavy*, s. 325.

¹⁰⁸ viz Obrazová příloha obr.1 a obr. 2

¹⁰⁹ SADÍLEK, Jaroslav, *VÍTOCHOV kostel sv. Michaela archanděla – Stavebně historický průzkum*, s.33.

¹¹⁰ GRMELA, Vítězslav, *K dějinám Jimramova, Dalečína a Vítochova*, s. 21.

¹¹¹ SAMEK, Bohumil, *Vítochov. Kostel sv. Michaela*, s. 328.

¹¹² viz Obrazová příloha obr. 3.

¹¹³ viz Obrazová příloha obr. 4.

¹¹⁴ viz Obrazová příloha obr. 5.

¹¹⁵ ŠTĚPÁNEK, Jan, *Kostel ve Vítochově*. Brno 1938, s. 7.

¹¹⁶ viz Obrazová příloha obr. 6.

¹¹⁷ GRMELA, Vítězslav, *K dějinám Jimramova, Dalečína a Vítochova*, s. 21.

Kostel s malým hřbitovem je obehnán kruhovou kamennou zdí¹¹⁸ s jednoduchými vstupy v její jihozápadní¹¹⁹ a jižní části.¹²⁰ K jižnímu vstupu vede schodiště. K jihovýchodní části zdi je připojena malá márnice¹²¹ polygonálního půdorysu, krytá jednoduchou plechovou střechou. V jižním průčelí márnice je umístěna plochá obdélná nika s vloženým křížem. K úseku hřbitovní zdi mezi jižním vchodem a márnicí je připevněno několik pravoúhlých pilířů,¹²² zpevňujících stabilitu zdi.¹²³

6.3. Západní průčelí

Průčelí nepravidelně čtvercového rozměru je zakončeno vysokým trojúhelníkovým štítem.¹²⁴ Fasáda i ostatní exponované plochy jsou neomítnuté a nemají pravidelnou rohovou kamennou výztuž. V ose přízemí stojí obdélníkový jednoduchý vstupní otvor, opatřený moderními kovovými dveřmi. Otvor je zděný a jeho ostění hrubě omítnuté. Cihelné zdivo ostění vyčnívá pod částečně opadanou omítkou.¹²⁵ Nad vstupem se nachází širší okno s polokruhovým koncem,¹²⁶ který se také nachází v ose stěny. Špalety okna jsou nově omítnuty. Okenní rám je vyplněn tabulovým sklem a má jednoduchou mříž. Horní část okna je pokryta plechem.¹²⁷

Ve středu štítu se nachází malé kruhové okno,¹²⁸ které je tvořeno kamenným rámem. Rám okna je složen z asi čtyř kusů kamene a pochází z původní části kostela. Hmota střechy zobrazuje známky pozdějšího nadezdění, které souvisí se snížením sklonu střech. Tento úsek je stejně jako vstupní a okenní otvory pokryt hrubou šedou maltou, která kontrastuje s ostatním zdivem.¹²⁹ Horní část zdiva střechy je ukončena jednoduchou hranolovou římsou. Dvojice jednoduchých ocelových táhel zpevňuje zdivo střechy a západního průčelí.¹³⁰

---

¹¹⁸ viz Obrazová příloha obr. 7.

¹¹⁹ viz Obrazová příloha obr. 8.

¹²⁰ viz Obrazová příloha obr. 9.

¹²¹ viz Obrazová příloha obr. 10

¹²² viz Obrazová příloha obr. 11.

¹²³ SADÍLEK, Jaroslav, *VÍTOCHOV kostel sv. Michaela archanděla – Stavebně historický průzkum*, s.35.

¹²⁴ viz Obrazová příloha obr. 12.

¹²⁵ SADÍLEK, Jaroslav, *VÍTOCHOV kostel sv. Michaela archanděla – Stavebně historický průzkum*, s.35.

¹²⁶ viz Obrazová příloha obr. 13.

¹²⁷ SADÍLEK, Jaroslav, *VÍTOCHOV kostel sv. Michaela archanděla – Stavebně historický průzkum*, s.34.

¹²⁸ viz Obrazová příloha obr. 14.

¹²⁹ GRMELA, Vítězslav, *K dějinám Jimramova, Dalečína a Vítochova*, s. 22.

¹³⁰ SADÍLEK, Jaroslav, *VÍTOCHOV kostel sv. Michaela archanděla – Stavebně historický průzkum*, s.35.

6.4. Jižní průčelí

Horizontálně obdélné jižní průčelí¹³¹ kostela je členěno na průčelí lodi a presbytáře. Průčelí lodi z velké části vyplňuje vystupující hmota čtvercové věže,¹³² jejíž průčelí jsou popsána samostatně. Fasáda je vystavěna v celé své hmotě z lomového, pečlivě zarovnaného kamene. Ani zde nejsou všechny rohy pravidelně vyztuženy.¹³³

Levá strana průčelí lodi je bez otvorů, zatímco pravou stranu prolamuje větší čtvercové okno zakončené záklenkem.¹³⁴ Jeho špalety i okolí jsou omítnuty hrubší šedou omítkou, která zobrazuje klenební strukturu záklenku. Okno je vybaveno kovovou mříží a proskleno tabulkovou výplní s plechovým parapetem.¹³⁵

Na jižním průčelí presbytáře se nachází okno, které je podobné předchozímu, ale má více polokruhový tvar.¹³⁶ Stejně jako dříve i toto okno je v ose jižního průčelí presbytáře. Je hrubě omítnuto a uzavřeno tabulovou výplní s mříží. Nad levou polovinou okna se rýsuje užší segmentový záklenek, který je postaven z lomového kamene a je současný s okolním zdívem. Až k dolnímu okraji záklenku se táhne hrubší omítka, která překrývá mladší zazdívkou staršího okenního otvoru.¹³⁷

6.5. Východní průčelí

Východní průčelí kostela,¹³⁸ které je nízké, se skládá z presbytáře a připojené sakristie, oboje zděné z lomového kamene. Tyto části průčelí nejsou umístěny v jedné linii, ale tvoří široký tupý úhel mezi sebou. Mezi nimi je patrná výrazná svislá spára, která v horní části průčelí přechází do šikmého průběhu, což signalizuje původní štít kostela. Spára také ukazuje původní výšku presbytáře a tvar jeho střechy. Zdivo sakristie se od zdiva presbytáře výrazněji neliší, což naznačuje, že bylo připojeno již v průběhu středověku.¹³⁹

---

¹³¹ viz Obrazová příloha obr. 15.

¹³² viz Obrazová příloha obr. 16.

¹³³ SADÍLEK, Jaroslav, *VÍTOCHOV kostel sv. Michaela archanděla – Stavebně historický průzkum*, s. 35.

¹³⁴ viz Obrazová příloha obr. 17.

¹³⁵ SADÍLEK, Jaroslav, *VÍTOCHOV kostel sv. Michaela archanděla – Stavebně historický průzkum*, s. 35.

¹³⁶ viz Obrazová příloha obr. 18.

¹³⁷ SAMEK, Bohumil, *Vítochov. Kostel sv. Michaela*, s. 329.

¹³⁸ viz Obrazová příloha obr. 19.

¹³⁹ SADÍLEK, Jaroslav, *VÍTOCHOV kostel sv. Michaela archanděla – Stavebně historický průzkum*, s. 36.

V průčelí presbytáře se nachází malé okno,¹⁴⁰ které je oboustranně šikmo špaletované a má plochý lomený záklenek. V hloubce okna je umístěno tesané ostění úzkého vyššího okénka, které je nyní upravené a zasklené.¹⁴¹ Okno je kryto plechem a má šikmý parapet.

V režném lomovém kameni je východní průčelí sakristie prolamováno jednoduchým stojatě obdélným vstupem,¹⁴² který je druhotně vložen do hmoty zdiva a je opatřen jednoduchými dveřmi. Špalety vstupu jsou z cihel a hrubě omítnuty. V horní části průčelí je plocha zkosena pro položení pultové střechy sakristie.¹⁴³

6.6. Severní průčelí

Průčelí kostela,¹⁴⁴ které je dlouhé a ležatě obdélné, je zachované v režné podobě z lomového kamene. Skládá se z průčelí lodi v pravé části a severního průčelí sakristie vlevo, která zde překrývá hmotu presbytáře. Zatímco plocha průčelí sakristie neobsahuje žádné otvory ani stopy po starších. Mírně vpravo od osy průčelí lodi se nachází okno¹⁴⁵, které je čtvercové a půlkruhově ukončené, řešené stejně jako obdobná okna v průčelí západním a jižním.¹⁴⁶ Okno má prosklenou tabulkovou výplň a ocelovou mříž, stejně jako hrubou šedavou omítku na špaletách. Okno je také vybaveno jednoduchými dvoukřídlými dřevěnými okenicemi, které jsou částečně poškozené. Vlevo od tohoto okna se v režném zdivu nachází druhotná zazdívka z lomového kamene, která se odlišuje změněnou strukturou kamene a spárami, stejně jako i přeomítaným plochým záklenkem. Tento zazděný otvor odpovídá výklenku v interiéru lodi.¹⁴⁷

6.7. Průčelí věže

Hranolová věž¹⁴⁸ má čtyři stejně široká, jednoosá průčelí. Průčelí na západě, jihu a východě má tři patra, ale průčelí na severu, které se nachází nad jižním krovem kostelní lodi,

---

¹⁴⁰ viz Obrazová příloha obr. 20.

¹⁴¹ ŠTĚPÁNEK, Jan, *Kostel ve Vítochově*, s. 7.

¹⁴² viz Obrazová příloha obr. 5.

¹⁴³ SADÍLEK, Jaroslav, *VÍTOCHOV kostel sv. Michaela archanděla – Stavebně historický průzkum*, s. 36.

¹⁴⁴ viz Obrazová příloha obr. 21.

¹⁴⁵ viz Obrazová příloha obr. 22.

¹⁴⁶ SAMEK, Bohumil, *Vítochov. Kostel sv. Michaela*, s. 329.

¹⁴⁷ SADÍLEK, Jaroslav, *VÍTOCHOV kostel sv. Michaela archanděla – Stavebně historický průzkum*, s. 37.

¹⁴⁸ viz Obrazová příloha obr. 16.

má jen jedno podlaží. Výšky jednotlivých podlaží na průčelí nejsou stejné, nejvyšší patro tvoří polovinu výšky celé věže.¹⁴⁹

Všechna průčelí věže jsou stejná, stavěná z lomového kamene, ovšem severní průčelí má rozsáhlejší omítku. Horní část zdiva je ukončená novogotickou konzolovou římsou,¹⁵⁰ podepřenou malými lomenými pásy, které nesou čtveřici hranolových pilířů na nárožích. Ty jsou členěny mělkými vpadlinami a zakončené nízkými sedlovými stříškami, krytými plechem.¹⁵¹

Věž, vystavená na všech čtyřech průčelích, je ve druhém podlaží výrazně nižší. Zatímco západní a východní průčelí jsou plná, na jižní straně se nachází vstup tvaru půlkruhu, vyzděný z lomového kamene. Vnitřní špalety jsou pokryté hrubší šedavou omítkou. Vstup¹⁵² je uzavřen plechovými dveřmi, které jsou umístěny na vnitřní straně věže. Nad vstupem je připevněna lucerna s proskleným kovovým krytem.¹⁵³

V prvním patře věže jsou okna pouze na jižní straně. Přibližně uprostřed je mírně obdélné okno se segmentovým zakončením,¹⁵⁴ s hrubě omítanými špaletami, uzavřené jednoduchými dveřmi. Pod tímto oknem v levé části průčelí je úzké okénko¹⁵⁵ s tesaným zkoseným ostěním, které je prosklené. V minulosti se také nacházelo okno na východní straně prvního patra věže, kde zůstal fragment kamenného záklenku v úrovni korunní římsy.

Průčelí druhého patra věže na západní, jižní a východní straně je prolomeno třemi stejnými okny, která jsou stojatě obdélná a segmentově ukončená. Okna jsou s rovnými špaletami, hrubě omítnutými, včetně okolí otvorů. Tyto úpravy svědčí o tom, že okna byla vložena do staršího zdiva nebo že špalety byly vyzděné jednoduše cihlami. Okna jsou uzavřena plechovými dvířky a parapety jsou pokryty plechem. Po stranách otvorů jsou dvě železné skoby, které v minulosti držely venkovní okenice. Všechna průčelí druhého patra jsou ukončena novogotickými římsami.¹⁵⁶

---

¹⁴⁹ SADÍLEK, Jaroslav, *VÍTOCHOV kostel sv. Michaela archanděla – Stavebně historický průzkum*, s. 37.

¹⁵⁰ viz *Obrazová příloha obr. 23.*

¹⁵¹ FLÍDR, Aleš, Michal KONEČNÝ a Radim ŠTĚPÁN. *Průvodce krajinou hradů: středověké památky v povodí Svatky a Svitavy*, s. 327.

¹⁵² viz *Obrazová příloha obr. 4.*

¹⁵³ SADÍLEK, Jaroslav, *VÍTOCHOV kostel sv. Michaela archanděla – Stavebně historický průzkum*, s. 38.

¹⁵⁴ viz *Obrazová příloha obr. 24.*

¹⁵⁵ viz *Obrazová příloha obr. 25.*

¹⁵⁶ GRMELA, Vítězslav, *K dějinám Jimramova, Dalečína a Vítochova*, s.22.

7. INTERIÉRY

7.1. Lod' kostela

Lod' kostela je čtvercová s mírným lichoběžným tvarem. Přístup do ní je umožněn šikmým vstupem se segmentovým zakončením, který je umístěn mírně vpravo od osy jižní stěny. Tento vstup vede do přízemí, kde se nachází podvěží, tedy prostor pod hranolovou věží.¹⁵⁷ Vstup je vybaven hranolovou kapsou pro závoru.¹⁵⁸ Vnitřní strana podvěží je vybavena okoseným lomeným portálkem, který je nyní obložen deštěním.¹⁵⁹ Dveře do lodi kostela jsou novodobé a jednoduché. V ose západní stěny je prolomen obdobný šikmo špaletovaný vstup, rovněž zakončený segmentovým záklenkem. Stejně jako v případě předchozího vstupu do podvěží je dveřní křídlo i zde opatřeno jednoduchou kapsou závory, vzhledem k trvalému uzavření vstupu je v kapse vsunut jednoduchý trámek zajišťující zevnitř dřevěné dveře. Do otvoru západního vstupu je vložen nízký obložený schodek vyrovnávající výškový rozdíl mezi interiérem kostelní lodi a vnějším terénem hřbitova.¹⁶⁰

Lod' je bez patra a má opravený trámový strop.¹⁶¹ Trámy jsou mělce otesané a podepírají dvojitý záklop nebo jednoduchý záklop se širšími lištami mezi prkny. Jeden z trámů má dataci z roku 1661.¹⁶² V západní části lodi je umístěna jednoduchá dřevěná kruchtová konstrukce,¹⁶³ také podbitá dvojitým záklopem. Kruchtu podpírají dva subtilní dřevěné trámy. Na kruchtě jsou umístěné varhany.¹⁶⁴

Přirozené osvětlení interiéru lodi kostela zajišťuje trojice širokých oken, která jsou půlkruhově zakončená a mají šikmé špalety s výrazně šikmými římsami parapetu. Pouze okno v ose severní stěny¹⁶⁵ má parapetní římsu zvýšenou díky vložené kruchtě a vyrovnání s její podlahou. Okno v jižní stěně se nachází na levém okraji a okno ve stěně protější mírně vlevo od středu. Na pravém okraji severní stěny se nachází druhotně zazděné starší okno,¹⁶⁶ které je menší než ostatní, má šikmé špalety a segmentově zakončený rám. Zazdívka okna z lomového

¹⁵⁷ ŠTĚPÁNEK, Jan, *Kostel ve Vítchově*, s. 7

¹⁵⁸ viz Obrazová příloha obr. 26.

¹⁵⁹ Deštění (též táflování) označuje obkládání stropů, stěn či soklů pomocí dřevěných tabulí, desek, destiček či polí, které bývají spojovány na polodrážku na lišty v omítce či zdivu.

¹⁶⁰ SADÍLEK, Jaroslav, *VÍTOCHOV kostel sv. Michaela archanděla – Stavebně historický průzkum*, s. 39.

¹⁶¹ viz Obrazová příloha obr. 27.

¹⁶² viz Obrazová příloha obr. 28.

¹⁶³ viz Obrazová příloha obr. 29.

¹⁶⁴ GRMELA, Vítězslav, *K dějinám Jimramova, Dalečína a Vítchova*, s. 22.

¹⁶⁵ viz Obrazová příloha obr. 30.

¹⁶⁶ viz Obrazová příloha obr. 31.

kamene je zalícována vnějším průčelím. V současnosti je do otvoru vloženo jednoduché okenní křídlo s devíti tabulkami v dřevěné konstrukci. Původní okenní otvor byl oboustranně špaletovaný s ostěním vloženým v polovině šířky stěny. Okno tak představuje pozůstatek původních osvětlovacích otvorů kostela.¹⁶⁷

V úrovni kruchty na levé straně jižní stěny se nachází úzký průchod do patra věže, který je půlkruhově zaklenutý. Vstup lícuje s polohou dřevěného parapetu kruchty a směřuje výrazně šikmo. Jeho nasměrování je způsobeno přizpůsobením se poloze kruchty a navazujícímu interiéru věže.¹⁶⁸

Na východní stěně kostelní lodi se nachází široký vstup, který tvoří vítězný oblouk,¹⁶⁹ zakončený téměř parabolicky. Tento otvor zaujímá většinu šířky stěny a vede do presbytáře kostela.¹⁷⁰

V současnosti jsou stěny kostelní lodi bílé omítnuty a nejsou zde žádné známky po původní výmalbě. Podlaha kostelní lodi je jednotně dlážděna čtvercovými pálenými dlaždicemi¹⁷¹ a je výškově srovnána s podlahou presbytáře.¹⁷²

7.2. Presbytář

Presbytář kostela¹⁷³ je malou lichoběžnou místností, která je do prostoru lodi volně propojena pomocí parabolicky zakončeného vítězného oblouku bez architektonických prvků. V současnosti je presbytář zaklenut vysokou půlkruhovou valenou klenbou, která vzhledem k tvaru místnosti nasedá ve východní části po výrazném uskočení¹⁷⁴ v líci severní a východní stěny.¹⁷⁵

Interiér presbytáře je osvětlen dvěma různými okny. První široké a půlkruhově zakončené se nachází téměř v ose jižní stěny a má šikmé špalety. Druhé menší a úzké, oboustranně šikmo špaletované okno,¹⁷⁶ se nachází v ose východní stěny na konci presbytáře, je zakončené segmentovým záklenkem. Jeho mírně šikmá římsa je druhotně upravena, což potvrzuje

---

¹⁶⁷ SAMEK, Bohumil, *Vítochov. Kostel sv. Michaela*, s. 329.

¹⁶⁸ VOTAVA, Josef, *Vítochov, Vír a okolí*, s. 57.

¹⁶⁹ viz Obrazová příloha obr. 32.

¹⁷⁰ SADÍLEK, Jaroslav, *VÍTOCHOV kostel sv. Michaela archanděla – Stavebně historický průzkum*, s. 39.

¹⁷¹ viz Obrazová příloha obr. 33.

¹⁷² GRMELA, Vítězslav, *K dějinám Jimramova, Dalečína a Vítochova*, s. 21.

¹⁷³ viz Obrazová příloha obr. 34.

¹⁷⁴ viz Obrazová příloha obr. 35.

¹⁷⁵ SAMEK, Bohumil, *Vítochov. Kostel sv. Michaela*, s. 328.

¹⁷⁶ viz Obrazová příloha obr. 36.

omítnutá přezděná část, která výrazně koresponduje s původní freskou na stěně kolem okenního otvoru.¹⁷⁷

Vstup od severu sousední sakristie je zajištěn širším, šikmo špaletovaným vstupem, končícím segmentem prolomeným v levé polovině severní stěny presbytáře. Tento otvor, jehož dlaždicový práh se nachází o jeden stupeň výše než podlaha presbytáře, narušuje svou polohou bývalý široký výklenek, mírně šikmo špaletovaný a zakončený segmentem, který původně zaujímá polovinu severní stěny presbytáře. Zdá se, že původně zde mohl být sedile,¹⁷⁸ podobný dochovanému širokému výklenku na protější jižní stěně, který je opatřen rovnými okenicemi a zvlněným, výškově odlišeným segmentem. Pozůstatkem sedile je pravděpodobně zachovaný sklon závěrky.¹⁷⁹

V jižním výklenku se v současnosti nachází dvojice zřejmě středověkých náhrobků¹⁸⁰ s rytými motivy kříže.¹⁸¹ Navazující líc vítězného oblouku ve spodních partiích je v sousedství jižního výklenku výrazně zpevněn. Předpoklad stejného původu obou výklenků poněkud kalí poškozená fresková malba kolem jižního výklenku, zatímco malba u dochovaného fragmentu severního výklenku je intaktní.¹⁸²

V severní stěně, napravo od vstupu do sakristie, je umístěna nika¹⁸³ se stejně špaletovaným otvorem, doplněná jednoduchým tesaným rámem, který drží kovanou mřížku. Stěna pod sakristií je opatřena mělkým výčnělkem, který se táhne nízko nad podlahou.¹⁸⁴

V levé části jižní stěny, pod levým krajem barokního polokruhového okna, je vložen malý obdélný výklenek na odkládání. Tento výklenek je částečně obložen jednoduchým stropním prvkem.

Podlaha v interiéru presbytáře je pokrytá čtvercovými keramickými dlaždicemi. Stejně jako v případě podlahy v lodi.¹⁸⁵

Stěny a klenbu, na rozdíl od lodi, pokrývá dosud dochovaná, v současnosti restaurovaná původní gotická fresková výmalba.¹⁸⁶

---

¹⁷⁷ SADÍLEK, Jaroslav, *VÍTOCHOV kostel sv. Michaela archanděla – Stavebně historický průzkum*, s. 40-41.

¹⁷⁸ viz Obrazová příloha obr. 37.

¹⁷⁹ SADÍLEK, Jaroslav, *VÍTOCHOV kostel sv. Michaela archanděla – Stavebně historický průzkum*, s. 40-41.

¹⁸⁰ viz Obrazová příloha obr. 38.

¹⁸¹ Podrobněji v kapitole 9.2.

¹⁸² FLÍDR, Aleš, Michal KONEČNÝ a Radim ŠTĚPÁN, *Průvodce krajinou hradů: středověké památky v povodí Svratky a Svitavy*, s. 327-328.

¹⁸³ viz Obrazová příloha obr. 39.

¹⁸⁴ SAMEK, Bohumil, *Vítochov. Kostel sv. Michaela*, s. 329.

¹⁸⁵ SADÍLEK, Jaroslav, *VÍTOCHOV kostel sv. Michaela archanděla – Stavebně historický průzkum*, s. 41.

¹⁸⁶ Podrobnější rozbor v kapitole 8.

7.3. Sakristie

Sakristie je menší obdelníková místnost, která se nachází v severní části presbytáře. Je zaklenuta valenou klenbou s křížovou trojúhelnou výsečí.¹⁸⁷ Místnost není osvětlena a je přístupná dvojicí vstupů z exteriéru a z přilehlého presbytáře.¹⁸⁸

Východní stěna sakristie je prolomena šikmo špaletovaným vstupem,¹⁸⁹ který je uzavřen segmentovým záklenkem. Druhý vstup do presbytáře se nachází na jižní stěně a má nové dřevěné zárubně a dveře.¹⁹⁰

Stěny interiéru sakristie jsou bíle omítnuty. Podlaha je stejně jako v kostelní lodi a presbytáři vyplněna čtvercovou dlažbou.

7.4. Podvěží

Prostor před vstupem do lodi kostela, který se nachází v přízemí hranolové věže, je koncipován jako malý, lehce lichoběžníkový prostor. Je připojen k jižnímu průčelí kostelní lodi. V současné době má prostor klenbu, která se skládá z dvou nepravidelných pětiúhelných výsečí s polokruhovými lunetami. Větší výseč se nachází nad vstupem ze hřbitova, menší pak nad dveřmi do kostela. Tyto výseče se dotýkají na svém vrcholu.¹⁹¹

Vstup z exteriéru věže je zprostředkován téměř půlkruhově ukončeným a rovně špaletovaným otvorem vloženým v mělké široké nice, segmentově završené, zaujímaví značnou šířku prostoru jižní stěny. S nikou šířkově koresponduje zmíněná velká klenební výseč. Otvor vlastního vstupu do kostelní lodě, prolomený v pravé polovině jižní stěny, je opatřen jednoduše okoseným ostěním, lomeně ukončeným. Ostění je v současnosti omítnuto.¹⁹²

Čtveřice cihlových schodů¹⁹³ slouží ke srovnání výškového rozdílu mezi venkovní plochou hřbitova před vstupem do budovy a podlahy kostela. Dlažba v jižní části prostoru je zhotovena z cihel. Trojice náhrobních kamenů,¹⁹⁴ tvořených deskami z přírodního kamene, zdobených hrubými nepravidelnými jednoduše rytými kříži, je umístěna na jižní polovině

---

¹⁸⁷ viz Obrazová příloha obr. 40.

¹⁸⁸ SAMEK, Bohumil, *Vítochov. Kostel sv. Michaela*, s. 329.

¹⁸⁹ viz Obrazová příloha obr. 37

¹⁹⁰ SADÍLEK, Jaroslav, *VÍTOCHOV kostel sv. Michaela archanděla – Stavebně historický průzkum*, s. 42.

¹⁹¹ SADÍLEK, J., tamtéž s. 43.

¹⁹² SAMEK, Bohumil, *Vítochov. Kostel sv. Michaela*, s. 329.

¹⁹³ viz Obrazová příloha obr. 41.

¹⁹⁴ Podrobněji v kapitole 9.2.

východní stěny podvěží.¹⁹⁵ Jeden z kamenů obsahuje dvojici menších křížků. Tyto kameny doplnily bíle omítnuté stěny a klenbu.¹⁹⁶

7.5. První patro věže

První patro věže nabízí malou, mírně lichoběžnou místnost o stejné ploše jako patro pod věží. Místnost je plochostropá se stropem tvořeným jednoduchými trámy a záklopem. Je přístupná šikmo umístěným, téměř polokruhovitým průchodem z prostoru kruchty. Tento průchod se nachází na levé straně severní stěny věže a je doplněn novodobými jednokřídlými dveřmi v dřevěné zárubni. Stěny interiéru jsou kompletně kamenné, bez omítky odhalující původní zdivo konstrukce.¹⁹⁷

Prolomení výrazně šikmo špaletovaného okna je na pravém okraji jižní stěny. Okno je zděné z lomového kamene a stejné se zdivem věže. Je v úrovni vnějšího líce opatřeno tesaným úzkým šterbinovitým okénkem.¹⁹⁸ Segmentový záklenek otvoru nese stopy šalování v podobě dobře zachovaných otisků ve vyteklé maltě. Vedle původního gotického okna se nachází další větší okno s rovně špaletovaným otvorem, které bylo vytvořeno později a má segmentovou klenbu. V ose východní stěny se nalézalo okno o stejných rozměrech, které také bylo segmentově zaklenuté.¹⁹⁹ V současnosti je jeho otvor na úrovni vnějšího líce věže zazděn lomovým kamenem.²⁰⁰ Špalety a záklenek tohoto okna jsou stále pokryty hladkou bílou omítkou.

Podlaha v horní části je jednoduchá, z prken. Přístup do vyššího patra věže je zajištěn prostými dřevěnými schody,²⁰¹ které jsou připojeny na severní stěnu místnosti vpravo od vstupu do kruchty. Horní podlaží je podepřeno trémovou konstrukcí, která nese zatížení zvonové konstrukce vyššího patra. Tyto trámy jsou pokryty "na rybinu"²⁰² a fixovány dřevěnými²⁰³ kolíky.²⁰⁴

---

¹⁹⁵ viz Obrazová příloha obr. 42.

¹⁹⁶ BLECHA, Ondřej, *Středověké nástěnné malby v kostele sv. Michaela ve Vítochově*, s. 20.

¹⁹⁷ SADÍLEK, Jaroslav, *VÍTOCHOV kostel sv. Michaela archanděla – Stavebně historický průzkum*, s. 43.

¹⁹⁸ viz Obrazová příloha obr. 43.

¹⁹⁹ SADÍLEK, Jaroslav, *VÍTOCHOV kostel sv. Michaela archanděla – Stavebně historický průzkum*, s. 39.

²⁰⁰ viz Obrazová příloha obr. 44.

²⁰¹ viz Obrazová příloha obr. 45.

²⁰² viz Obrazová příloha obr. 46.

²⁰³ viz Obrazová příloha obr. 47.

²⁰⁴ BLÁHA, Jiří, *Dendrochronologický průzkum kostela*, Telč, 2003.

7.6. Druhé patro věže

Vyšší podlaží věže se skládá z menšího prostoru, který je přístupný pomocí jednoduchých dřevěných schodů. Tento prostor je větší než ten v prvním patře a stěny věže jsou subtilnější. Stejně jako nižší podlaží i toto má jednoduchý trámový strop a stěny jsou z lomového kamene, některé místy pokryté rozetřenou vyteklou maltou.²⁰⁵

Otvory v osách jižní, západní a východní stěny v podlaží věže jsou široké, mírně šikmo špaletované a segmentově zakončené. Všechny tři otvory jsou stejně velké. Špalety a záklenky oken jsou vybudovány pouze z cihel, stejně jako ostatní zdivo věže v této výšce. Okenice jsou uzavřené dvoukřídlými dřevěnými žaluziemi.

Na pravé straně severní zdi při jejím pravém okraji se nachází volný průchod²⁰⁶ do podkroví kostela, který vznikl prolomením zabeďněné plochy. Průchod je ukončen zvýšeným segmentovým obloukem z cihel téměř půlkruhového tvaru. Otvor svou výškou respektuje úroveň podlahy půdního prostoru a je výrazně snížen oproti dřevěné podlaze druhého patra věže.²⁰⁷

Druhé patro věže slouží jako zvonové a obsahuje tak trámovou konstrukci²⁰⁸ nesoucí dvojici pozdně gotických zvonů.²⁰⁹

Nejvyšší zdivo věže ve výšce přibližně 1,5 metru je výhradně z cihel.²¹⁰ Tento úsek odpovídá vnějšímu skeletovému průběhu koruny věže a je tedy produktem romantických úprav věže kolem poloviny 19. století.²¹¹

7.7. Krov kostela

Kostel je zastřešen kladívkovou límečkovou trámovou střechou²¹², která je podélná a je svázána středním stojatým límcem se symetrickými omítnutými žebry v příčném i podélném směru. Konstrukce je rozdělena na dvě nestejně velká pole středními pilíři v hlavních příčných vazbách. Západní pole obsahuje čtyři střední příčné vazby, zatímco východní pole

---

²⁰⁵ SADÍLEK, Jaroslav, *VÍTOCHOV kostel sv. Michaela archanděla – Stavebně historický průzkum*, s. 44.

²⁰⁶ viz Obrazová příloha obr. 48.

²⁰⁷ SADÍLEK, Jaroslav, *VÍTOCHOV kostel sv. Michaela archanděla – Stavebně historický průzkum*, s. 45.

²⁰⁸ viz Obrazová příloha obr. 50

²⁰⁹ Podrobněji v kapitole 9.4.

²¹⁰ viz Obrazová příloha obr. 49

²¹¹ GRMELA, Vítězslav, *K dějinám Jimramova, Dalečína a Vítochova*, s. 20.

²¹² viz Obrazová příloha obr. 52-54

pouze tři. Mezery mezi krokvelemi jsou 0,9 metru. Celková výška krovu je 7 metrů, rozpětí vazných trámů je 805 metrů.

Většina spojů je provedena jednostranným drážkovým spletem, zajištěným dřevěnými kolíky, spoje podélných žeber a vazných trámů mají složitější tvarované kryté desky. Konstrukce trámového stropu lodi je samostatná, oddělená od střechy. Jednodušší střechu nad presbytářem tvoří pouze trámy a krokve.

Na jižní straně jsou krokve zaskočeny na krátké kusy spojené podélnou výměnou, na severní straně nad sakristií dosedají krokve přímo na atypický prahový prvek, který je pouze na obou koncích zapuštěn do zdiva. Konstrukce je vyrobena z masivní kulatiny, zkosená pouze nahoře a v místech zapuštění. Sakristie je zastřešena dlouhými okapy severních krokví presbytáře. Střechy nad presbytářem, lodí a věží jsou pokryty měděným plechem.²¹³

7.8. Hodnotné architektonické prvky

Průčelí:

- Dochovaná tesaná okenní ostění v ploše lodi, věže a presbytáře.
- Pozůstatky druhotně zazděných původních okenních otvorů lodi a presbytáře.
- Stopa původního řešení východního průčelí presbytáře kostela.
- Novogotické ukončení koruny věže.

Interiéry:

- Klenební konstrukce presbytáře, podvěží a sakristie.
- Lomený vítězný oblouk.
- Vstupní a okenní otvory a výklenky.
- Sanktuář v presbytáři.
- Konstrukce krovu a dřevěné stropní konstrukce lodi a pater věže.²¹⁴

---

²¹³ BLÁHA, Jiří, *Dendrochronologický průzkum kostela*, Telč, 2003.

²¹⁴ SADÍLEK, Jaroslav, *VÍTOCHOV kostel sv. Michaela archanděla – Stavebně historický průzkum*, s. 46.

8. Středověká výmalba interiéru kostela

V kostele se nachází historicky významná středověká výmalba, která je vzácným zachovaným artefaktem a zároveň nejvíce studovanou částí kostela. Výmalbu se podařilo objevit během oprav kostela v roce 1949, kdy ji odhalil tehdejší šéf brněnského památkového úřadu Stanislav Sochor. Byla později prozkoumána restaurátorem Ottem Stritzkem a bylo zjištěno, že se malby skrývají pod vrstvami nánosů a pokrývají celý interiér kostela s výjimkou západní stěny. Kvůli poškození způsobené vlhkostí a zanášením byly malby zcela odkryty a zrekonstruovány jen na stěnách kněžiště a vítězného oblouku kostela.²¹⁵

Původní kresby se na evangelijní, východní a epištolní straně spojují s klenbou, která tak tvoří svůj jedinečný čtvrtý prostor, určený k znázornění středověkých novozákonních motivů. Samostatnou pátou plochou, která se od ostatních ploch odlišuje malbami, které tvoří svůj samostatný příběh sdělení, je prostor vítězného oblouku. Plocha oblouku je pokryta výmalbou jen z vnitřní a východní strany. Západní strana je stejně jako celá loď kostela zabílena. K rozvržení jednotlivých ploch bylo použito vodorovných pásů o výšce cca 150 cm. Jednotlivé pásy jsou mezi sebou odděleny za pomoci rostlinných motivů,²¹⁶ které znázorňují zdobný ornament listu palmy. Spodní pás je pokryt drapérií. Ostatní plochy jsou pokryty výjevy ze života Panny Marie a Ježíše Krista. Rovněž tak výjevy spojené s Apokalypsou a eucharistickým kultem. Dekorace stěn je dnes již těžko čitelná, jejich ikonografické určení je tak nesnadné.²¹⁷

Rozložení a vzhled malby odpovídají dobovému způsobu tvoření maleb²¹⁸ a na základě stylové analýzy, posouzením použitých barev, stylu nanesení podkladu se jako nejpravděpodobnější jeví vznik maleb v druhé polovině 14. století.²¹⁹ Přesnější datování a určení doby vzniku malby.²²⁰

Způsob, kterým byly vytvořeny malby, byl nejdříve pokládán za styl *secco*, tzv. způsob na sucho. Prvotní rozbor podkladové vrstvy potvrdil, že byl před nanesením pigmentu barvy vyhlazen a jen mírně navlhčen pro zlepšení přilnavosti na tuto podkladovou vrstvu. Vytvořily se tak podmínky, při kterých nedošlo ke spojení malby se zvlhlou omítkou. Tento způsob se

---

²¹⁵ FLÍDR, Aleš, Michal KONEČNÝ a Radim ŠTĚPÁN, *Průvodce krajinou hradů: středověké památky v povodí Svatky a Svitavy*, s. 329.

²¹⁶ viz Obrazová příloha obr. 74.

²¹⁷ SADÍLEK, Jaroslav, *VÍTOCHOV kostel sv. Michaela archanděla – Stavebně historický průzkum*, s. 41.

²¹⁸ BLAŽEJ Jiří, PASÁLEK Jan, *Bystřice nad Pernštejnem-Vítochov: filiální kostel sv. Michala-nástěnné malby v kněžišti kostela*, sv. 1, s. 1.

²¹⁹ BLAŽEJ Jiří, PASÁLEK Jan, *Bystřice nad Pernštejnem-Vítochov: filiální kostel sv. Michala-nástěnné malby v kněžišti kostela*, sv. 1, s. 6.

²²⁰ O této problematice pojednáváme v kapitole 8.1. Datace a stylová analýza

jevil jako vhodnější možnost zpracování větších ploch. Nehrozilo tak nebezpečí, že dojde k vyschnutí podkladové vrstvy, a tak špatnému spojení barev a navlhčené omítky opatřené vápenným, zatvrdlým nátěrem.²²¹ Důkladnější rozbor²²² však původní domněnku vyvrátil, a stanovil tak styl maleb na typické zpracování středověkých kreseb, a to způsob do vlhké omítky neboli *fresky*. Při této metodě dochází k nanesení barev na navlhčený podklad, aby tak došlo ke spojení obou vrstev podkladové i výrazové. Po společném zaschnutí tak vzniká zatvrdlá vrstva, která, pokud není vystavena vlhkosti okolního prostředí, přetrvá navěky. Je třeba však upozornit, že tato zjištění se týkají pouze zachovaných částí malby. Předpokládá se, že po základní malbě v plochách byly na omítce provedeny další malby detailů a tyto byly s největší pravděpodobností vytvořeny způsobem *secco*.²²³

Omítka, která byla opatřena vápenným nátěrem, umožnila vznik bílé vrstvy, která pro svůj výrazový účel splňovala všechny předpoklady. Bílá plocha působila kontrastně ke vzniklým kresbám, umožňovala tak zvýraznění detailů kreseb, jejich propracovanost i znázornění pohybu figur. Bílá barva také s sebou nese praktické využití, přirozeným způsobem pomáhá projasnit vnitřní plochu i její optické zvětšení.²²⁴

Pomocí bílého vápenného podkladu bylo při rekonstrukci u méně dochovaných kreseb možné určit jednotlivá zobrazení motivů, daly se tak přesně stanovit obrysy postav, odlišit je od jiných barevných ploch, které znázorňovaly, např. jen pomocnou výmalbu, nebo vytvářely neurčité skvrny.²²⁵

8.1. Datace a stylová analýza

Dosud byly datace provedeny pomocí stylové analýzy a srovnáním s jinými malbami. Zjištění se zaměřila na barevné plochy, jako jsou například pláště a tělesné partie s jasnou modelací stínu, stejně jako na módní doplňky postav, které jsou charakteristické pro danou

---

²²¹ BLAŽEJ Jiří, PASÁLEK Jan, *Bystřice nad Pernštejnem-Vítochov: filiální kostel sv. Michala-nástěnné malby v kněžišti kostela*, sv. 1, s. 5.

²²² BLAŽEJ Jiří a PASÁLEK Jan, *Bystřice nad Pernštejnem-Vítochov: filiální kostel sv. Michala: Nástěnné malby v kostele sv. Michala ve Vítochově u Bystřice nad Pernštejnem; Restaurátorská zpráva o výsledcích první etapy prací roku 1968, 1968.* nebo BLAŽEJ Jiří a PASÁLEK Jan, *Bystřice nad Pernštejnem-Vítochov: filiální kostel sv. Michala-nástěnné malby v kněžišti kostela; Závěrečná restaurátorská zpráva, 2. etapa, 1969.* nebo TRIZULJAKOVÁ, M., *Bystřice nad Pernštejnem - Vítochov nástěnné malby na zdech a klenbě presbytáře a na vítězném oblouku.*

²²³ BLAŽEJ Jiří, PASÁLEK Jan, *Bystřice nad Pernštejnem-Vítochov: filiální kostel sv. Michala-nástěnné malby v kněžišti kostela*, sv. 2, s. 2.

²²⁴ BLAŽEJ Jiří, PASÁLEK Jan, *Bystřice nad Pernštejnem-Vítochov: filiální kostel sv. Michala-nástěnné malby v kněžišti kostela*, sv. 2, s. 2.

²²⁵ BLECHA, Ondřej, *Středověké nástěnné malby v kostele sv. Michaela ve Vítochově*, s. 23.

dobu a dobu pozdější. Stylová analýza ukazuje na charakteristické prvky v malbách, jako jsou zašpičatělé boty pacholků a dvojbarevné kalhoty v pašijovém cyklu nebo výrazně odlišný styl výmalby drapérií,²²⁶ který se odlišuje od lineárního stylu, který je typický pro českou nástěnnou malbu v první polovině 14. století.²²⁷ Ze zjištěných analýz bylo přesnější určení doby vzniku stanoveno na 80. léta 14. století.²²⁸

8.2. Východní stěna presbytáře

Východní stěna presbytáře tvoří hlavní vizuální prostor,²²⁹ který nejvíce působí na zúčastněné osoby vně kostelní lodě. Proto hlavním tématem, který je vyobrazen na tak exponovaném místě, je zobrazení monumentálně pojaté scény Posledního soudu, na níž je uprostřed umístěný Kristus Pantokrator²³⁰ ukazující rány na svých rukou²³¹, po bocích troubí andělé a stojí svatí přímluvci.²³² Krista obklopuje duha, která je tak hlavním symbolem celého výjevu. Ježíš je zahalen do bílého roucha.²³³ Jeho drapérie je znázorněna za pomoci stínování, vytvořeného nerovnoměrností nanesené barvy. Tento jev se nejvíce projevuje mezi koleny Krista,²³⁴ kde se barva jakoby vlní a kmitá. Zachovalý růžový inkarnát²³⁵ evokuje odhalenou hrud' Krista, jako kdyby nebyl oblečený v šatech. Na hrudi a rovněž tak i na dlaních jsou zaznamenána stigmata po hřebecích a kopí. Kristova hlava, tedy přesněji její tvar, je vzdáleně určena zbytkem vybledlé plochy po svatozáři a zbytky růžového inkarnátu na obličejí. Bohužel se nám nedochoval obraz Kristovy tváře.²³⁶

Horní část čelního klenutého prvku je osazena shlukem postav, které svým zobrazením reprezentují téma Posledního soudu s Ježíšem z Nazareta v roli soudce v nebeské sféře. I když Ježíš není vyobrazen s typickými atributy vztahujícími se k tomuto tématu (lilie, kniha nebo

²²⁶ Drapérie (z franc. drap, látka, sukno) znamená ve výtvarném umění jednak použití textilních látek k uměleckému zdobení, zejména jejich nápodobu v nástěnné malbě, v řezbářství a štukatérství, jednak v dějinách umění umělecké ztvárnění látek a obleků na sochách a malbách, případně při kresbě a malbě zátiší.

²²⁷ FLÍDR, Aleš, *Malířství a sochařství ve středověkém Brně*, in: Dějiny Brna 2. Středověké město, Brno, 2013, s. 855.

²²⁸ KNOFLÍČEK, Tomáš, *Nástěnná malba za vlády Lucemburků na Moravě*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2009, s. 202-203.

²²⁹ viz Obrazová příloha obr. 55.

²³⁰ Pantokrator (řecky παντοκράτωρ) znamená „vládce všeho“, „všemohoucí“, a v křesťanském umění znamená určitý typ zobrazení

²³¹ viz Obrazová příloha obr. 56.

²³² FLÍDR, Aleš, Michal KONEČNÝ a Radim ŠTĚPÁN, *Průvodce krajinou hradů: středověké památky v povodí Svatky a Svitavy*, s. 329.

²³³ KNOFLÍČEK, Tomáš, *Nástěnná malba za vlády Lucemburků na Moravě*, s. 196.

²³⁴ VÍTOVSKÝ, Jan, *Monumentální malířství a sgrafito*, in: Od gotiky k renesanci II. Brno 1999 *Vlastivědný sborník Bystřicka*. Bystřice nad Pernštejnem: Městské muzeum, 2012, s. 191.

²³⁵ Odstín lidské pleti při malbě.

²³⁶ KNOFLÍČEK, Tomáš, *Nástěnná malba za vlády Lucemburků na Moravě*, s. 66, 70.

meč), tak z vyobrazeného je zřejmé, o jaký motiv se jedná. Hlavní ikonografické prvky, a to čtyři andělé ohlašující polnicemi začátek Posledního soudu, jsou znázorněny. K nejvíce dochovaným a zároveň svým pojetím nejzajímavěji vyobrazeným je anděl,²³⁷ který je situován vlevo od Krista pod jeho svatozář, velmi nápadné je jeho znázornění tmavě okrovým pigmentem.²³⁸ Zcela totožný výjev nacházíme i na opačné straně, bohužel v ne tak zachovaném stavu. U tohoto anděla chybí detailní vyobrazení trubky i její úchop značící troubení tak, jak je to u výše popsaného. Znatelné je jen velmi slabé okrové vyobrazení jeho křídel. Další odstíny lidské pleti znázorňující neurčité postavy vidíme okolo vrchní části svatozáře obklopující Kristovu postavu.²³⁹ Pod mandorlou²⁴⁰ obklopující postavu Krista se nacházejí zbylí dva andělé, jejichž stav vyobrazení také není ve stavu přesného určení, jejich určení tak stanovujeme jen na základě ikonografických pravidel, stejně tak jako u dvou postav, které se nacházejí po levici i pravici Krista. Určení těchto dvou osob je velice obtížné, ale na základě rozlišovacího rysu, který se spojuje s vyobrazením Posledního soudu, se jedná o Pannu Marii a Jana Křtitele, kteří jsou nezbytnou součástí zmíněného motivu centrální stěny kněžiště vítochovského kostela.²⁴¹

Dva shluky postav ovládají kompozici Posledního soudu na Zemi. Podle křesťanské tradice jedna skupina by měla být tvořena spasenými, kteří jsou andělem vedeni do ráje,²⁴² po pravici Krista, druhá skupina hříšníky, kteří jsou pohlceni peklem,²⁴³ po levici Krista.²⁴⁴

Autor se svým symbolickým hieratickým znázorněním snažil o vytvoření protikladu ve vztahu výšky postav anděla a modlících se spasených, kdy anděl je znázorněn jako ten vyšší. Rovněž lze spatřit i kontrast ve vyobrazení detailů znázorňujících šaty anděla a modlících se osob. Andělovy šaty jsou vyobrazeny detailnějším způsobem, naproti tomu šat odváděných do nebe je jen jednoduchý, bez detailních vyobrazení. Popis pekla se vzhledem k poškození obrazu popisuje jen s velkými obtížemi. Z ikonografického výkladu je jasné, že se autor snažil zachytit peklo a skupinu zatracených, kteří jsou odváděni ďáblem.²⁴⁵ Z barevných ploch,

---

²³⁷ viz Obrazová příloha obr. 57

²³⁸ BLECHA, Ondřej, *Středověké nástěnné malby v kostele sv. Michaela ve Vítochově*, s. 26.

²³⁹ FLÍDR, Aleš, Michal KONEČNÝ a Radim ŠTĚPÁN, *Průvodce krajinou hradů: středověké památky v povodí Svatky a Svitavy*, s. 329.

²⁴⁰ Mandorla je ve výtvarném umění aureola či svatozář, která obepíná celou postavu. Nejčastěji je tvořena dvěma kruhovými oblouky, jako průsečík dvou kruhů s hroty nahoře i dole, může být ale také oválná nebo elipsovitá.

²⁴¹ FLÍDR, Aleš, Michal KONEČNÝ a Radim ŠTĚPÁN, *Průvodce krajinou hradů: středověké památky v povodí Svatky a Svitavy*, s. 327-328.

²⁴² viz Obrazová příloha obr. 58.

²⁴³ viz Obrazová příloha obr. 59.

²⁴⁴ BLECHA, Ondřej, *Středověké nástěnné malby v kostele sv. Michaela ve Vítochově*, s. 26.

²⁴⁵ FLÍDR, Aleš, Michal KONEČNÝ a Radim ŠTĚPÁN, *Průvodce krajinou hradů: středověké památky v povodí Svatky a Svitavy*, s. 327-328.

kteřé nám zbyly k popsání výjevu, by se daly určit tmavě červené skvrny znázorňující patrně peklo a dále se dají rozeznat fragmenty osob znázorňující zatracené, ale i postavy ďáblů.²⁴⁶ Výjev Posledního soudu je na rozdíl od ostatních výjevů oddělen od spodního pásu nejen úzkou stučkou vyplněnou rostlinnou rozvilinou, ale i znázorněním zemské plochy.²⁴⁷

Prostor mezi Posledním soudem a iluzivní draperií tvoří dvě kompozice, oddělené gotickým okénkem.²⁴⁸

Jednou z kompozic je Poslední večere Páně.²⁴⁹ V centru výjevu se nachází Kristus, kolem kterého jsou další postavy, nicméně jejich počet a totožnost nejsou dnes jasné. Fragmenty dvou postav v čele kompozice, doplněné deseti inkarnáty v pozadí a okrovou skvrnou za modrou levou figurou, evokují počet osazenstva Poslední večere. Skvrna za figurou v popředí evokuje záda další, třinácté postavy.²⁵⁰

Na vedlejším obraze na východní stěně presbytáře lze rozeznat čtyři inkarnáty bez definovaných těl, nicméně poloha těchto inkarnátů je odhalena díky motivu zjevení anděla Ježíši Kristu na Olivetské hoře.²⁵¹ Z dochovaných zbytků vyobrazených osob dokážeme odvodit, že se na obraze nacházejí obrysy osob, z nichž tři vytvářejí stojící skupinu, čtvrtá osoba se modlí. Vycházíme tak z dochované skvrny, která připomíná sepnuté ruce k modlitbě. Z dalších detailů, které svědčí pro zmíněnou kompozici zapadající do dalšího vyobrazení pašijového cyklu, je znázornění zeleného horizontu s horou a stromy.²⁵²

Pozornost si zasluhuje také již zmiňované okénko a jeho špaletová plocha.²⁵³ Boční plochy jsou vymalovány ozdobnými ornamenty. Levá strana je pokryta diagonálními červenými pruhy, které jsou proložené tečkami červené barvy. Vpravo je plocha rozdělena na čtyři části s bílou centrální skvrnou obklopenou rudými tečkami. Dle středověké symboliky by se zmíněná vyobrazení dala vysvětlit jako symbol stigmat. Rána po kopí znázorněna na levé straně a v pravé části čtyři rány po hřebec. Symboliky slunce²⁵⁴ a trnové koruny jsou spojeny v této kompozici s krvavými kapičkami okolo. Může se jednat o zobrazení Krista, kdy slunce

²⁴⁶ FLÍDR, A., M. KONEČNÝ a R. ŠTĚPÁN., *tamtéž* s. 329.

²⁴⁷ BLAŽEJ Jiří, PASÁLEK Jan, *Bystřice nad Pernštejnem-Vítochov: filiální kostel sv. Michala-nástěnné malby v kněžišti kostela*, sv. 2, s. 23.

²⁴⁸ GRMELA, Vítězslav, *K dějinám Jimramova, Dalečína a Vítochova*, s. 20.

²⁴⁹ viz Obrazová příloha obr. 60.

²⁵⁰ KNOFLÍČEK, Tomáš, *Nástěnná malba za vlády Lucemburků na Moravě*, s. 196.

²⁵¹ viz Obrazová příloha obr. 61.

²⁵² ROYT, Jan, *Slovník biblické ikonografie*. Praha: Karolinum, 2006, s. 130-131.

²⁵³ viz Obrazová příloha obr. 36.

²⁵⁴ HEINZ-MOHR, Gerd, *Lexikon symbolů: obrazy a znaky křesťanského umění*. Praha: Volvox Globator, 1999, s. 241.

představuje jeho božství a trnová koruna jeho utrpení na kříži. Žlutá výplň by mohla symbolizovat slunce, které se nachází nad oknem, což je v souladu s touto symbolikou.²⁵⁵

8.3. Severní stěna presbytáře

Na severní stěně je patrné architektonické oddělení, které se skládá ze sedile a možná i sanktuáře. Tuto skutečnost lze odvodit z malby, která se nachází na západní straně sedile. Přejít od ornamentálního prvku k závoji na jeho prostoru je plynulý. Na severní stěně lze rozeznat čtyři jednotlivé výjevy z cyklu Kristova utrpení.²⁵⁶ Představující motivy ukazují, že narativní pás začíná v levém rohu výjevem Bičování Krista,²⁵⁷ které znázorňuje skupinu lidí. Jedna postava postává u kůlu, patrně se jedná o osobu Ježíše Krista, okolní postavy jsou zachyceny jakoby v pohybu a z boku.²⁵⁸ Jako důležitá indicie k použití datové analýzy se na tomto vyobrazení nachází detail dobového oblečení postav. Autor namaloval trpícího Ježíše obklopeného pacholky, oblečené do dobového šatu s módními doplňky, z nichž lze především rozpoznat dvoubarevné úzké nohavice, mošničky provlečené opaskem nebo dlouhé zašpičatělé boty.²⁵⁹ Dalším pašijovým vyobrazeným tématem je Kristus korunovaný trním.²⁶⁰ Stav obrazu je však špatný a z dochovaného se dá jeho sdělení spíše vytušit jen na základě logiky řazení jednotlivých témat cyklu.²⁶¹

Další téma Nesení kříže²⁶² je vyobrazeno jako skupinka tří osob.²⁶³ Zajímavostí, která si zaslouží pozornost při studiu tohoto motivu, je zcela jistě názorné vyobrazení oblečení jedné z postav. Vyobrazení části oblečení se dochovalo v jasné detailní podobě a tvoří jej bílá košile a punčochy. Jedna z postav je vyobrazena v pohybu, který znázorňuje postrkování Krista na jeho cestě, jde tedy o pacholka, který bitím doprovází Ježíše na jeho cestě na Golgotu. Kristus je vyobrazen v typické poloze pro tuto scénu, na ramenou nese kříž a je v mírném předklonu způsobeném vahou kříže. Dalším výrazným znázorněním za pomoci kontrastní okrové barvy je osoba pomáhající Kristu, jde tedy o Šimona.²⁶⁴ Dalším specifickým je vyobrazení osoby,²⁶⁵

²⁵⁵ BLECHA, Ondřej, *Středověké nástěnné malby v kostele sv. Michaela ve Vítchově*, s. 28-29.

²⁵⁶ BLECHA, O., tamtéž s. 30.

²⁵⁷ viz Obrazová příloha obr. 62.

²⁵⁸ BLECHA, Ondřej, *Středověké nástěnné malby v kostele sv. Michaela ve Vítchově*, s. 31.

²⁵⁹ FLÍDR, Aleš, Michal KONEČNÝ a Radim ŠTĚPÁN, *Průvodce krajinou hradů: středověké památky v povodí Svratky a Svitavy*, s. 329.

²⁶⁰ viz Obrazová příloha obr. 63.

²⁶¹ BLECHA, Ondřej, *Středověké nástěnné malby v kostele sv. Michaela ve Vítchově*, s. 30.

²⁶² viz Obrazová příloha obr. 64.

²⁶³ FLÍDR, Aleš, Michal KONEČNÝ a Radim ŠTĚPÁN, *Průvodce krajinou hradů: středověké památky v povodí Svratky a Svitavy*, s. 327-328.

²⁶⁴ KNOFLÍČEK, Tomáš, *Nástěnná malba za vlády Lucemburků na Moravě*, s. 199.

kteřá je znázorněna mezi cyklem Nesení kříže a Přibíjení Krista na kříž. Horní část těla jako by patřila do cyklu nesení a spodní část těla jako by do cyklu přibíjení. Autor vyobrazil hlavu tak, že sleduje Krista při nesení kříže, ale nohy už směřují a přecházejí do dalšího cyklu²⁶⁶ přibíjení.²⁶⁷ V tomto tématu kříž směřuje úhlopříčně z levého spodního rohu do pravého horního rohu a rozděluje nám tak pomyslně obraz na poloviny.²⁶⁸ Kristus je na něm přibit a jeho tělo je zčásti zakryto rouchem. V levé spodní části stojí u paty kříže dvě postavy. Pravá strana je poškozena a nečitelná. Tudiž popis jejího vyobrazení se nedá již určit. Možné je, že zde byl znázorněn třetí pacholek zdvihající kříž.²⁶⁹

V druhém pásu severní stěny se nachází malba, která představuje scénu Klanění tří králů.²⁷⁰ Její rozložení je zachyceno v poměrně širokém prostoru nad sedile. Z fragmentů lze rozpoznat řasení drapérie první postavy a část druhé sedící postavy. Nad jednou z postav je zřetelně vyobrazena koruna, což potvrzuje tuto interpretaci. Další výjev na stěně zobrazuje Bolestného Krista, který je umístěn nad místem sanktuáře.²⁷¹ Na této malbě je Kristus zobrazován se symboly moci a utrpení, v ruce drží metlu a důtky, zatímco ukazuje své rány. Tento motiv symbolizuje jeho vládu nad hříchem a bolestí.²⁷² Za Kristovým ramenem je patrný fragment anděla s kalichem, který jasně ukazuje na jeho božskost. Dvojice postav se svatozářemi vytváří rámeček pro celý výjev.²⁷³

8.4. Jižní stěna presbytáře

Na jižní stěně v třetím pásu se nachází další část pašijového cyklu, který se čte zleva doprava. I když je v centru pásu část motivu poškozena pozdějšími změnami ve stavebních úpravách,²⁷⁴ je stále možné rozeznat téma Ukřižování.²⁷⁵ Samotné téma je vyobrazeno v levé části. Centrálním motivem je znázornění ukřižovaného Krista.²⁷⁶ Kříž rozděluje obraz na levou a pravou část. Přičemž v levé části je znázorněna trojice postav, které jsou v poloze v sedě a jedna postava v poloze ve stoje, tyto osoby zároveň působí dojmem, jako by truchlily

---

²⁶⁵ viz Obrazová příloha obr. 65.

²⁶⁶ viz Obrazová příloha obr. 66.

²⁶⁷ GRMELA, Vítězslav, *K dějinám Jimramova, Dalečína a Vítochova*, s. 24.

²⁶⁸ BLECHA, Ondřej, *Středověké nástěnné malby v kostele sv. Michaela ve Vítochově*, s. 30.

²⁶⁹ KNOFLÍČEK, Tomáš, *Nástěnná malba za vlády Lucemburků na Moravě*, s. 199.

²⁷⁰ viz Obrazová příloha obr. 67.

²⁷¹ BLECHA, Ondřej, *Středověké nástěnné malby v kostele sv. Michaela ve Vítochově*, s. 30.

²⁷² FLÍDR, Aleš, Michal KONEČNÝ a Radim ŠTĚPÁN, *Průvodce krajinou hradů: středověké památky v povodí Svatky a Svitavy*, s. 327.

²⁷³ BLECHA, Ondřej, *Středověké nástěnné malby v kostele sv. Michaela ve Vítochově*, s. 30.

²⁷⁴ BLECHA, O., tamtéž s. 30.

²⁷⁵ KNOFLÍČEK, Tomáš, *Nástěnná malba za vlády Lucemburků na Moravě*, s. 199.

²⁷⁶ viz Obrazová příloha obr. 68.

nad smrtí Krista. Vpravo stojí jedna postava držící dlouhou hůl, tato postava je identifikována jako jeden z římských vojáků, který byl přítomen u ukřižování Krista. Současně je jasně viditelná pravá ruka mířící k jeho očím. Tři postavy musí zahrnovat Pannu Marii,²⁷⁷ další dvě postavy mohou být interpretovány odlišně. Zajímavostí na tomto vyobrazení je, že se jedná o jediné postavy z celé výmalby interiéru, kterým se podařilo obnovit, a zachovat tak tvář.²⁷⁸

Uložení do hrobu²⁷⁹ je dalším vyobrazeným tématem.²⁸⁰ Na malbě jsou patrné dvě postavy, patrně muži, jak ukládají mrtvé tělo Ježíše Krista do prázdného hrobu. Další dvě přítomné postavy svými gesty vyjadřují lomení rukou nad hlavou a vzlykání nad mrtvým tělem. Celému tématu dominuje vyobrazení kříže na jeho pozadí.

Celý cyklus velikonočních událostí je zakončen tématem Kristova vzkříšení.²⁸¹ Samotná kresba není v dobrém stavu. Ale i přesto podle detailů se dá určit, že v horní části obrazu je Kristus vstávající z hrobu²⁸² se vztyčenou pravou paží. Nad hrobem jsou viditelná křídla s tělesnými inkarnacemi, což naznačuje přítomnost alespoň jednoho anděla. Na levé straně pozůstatek inkarnátu naznačuje přítomnost spícího strážce.

V druhém pásu jižní stěny se v jihovýchodním rohu nachází zobrazení skupiny postav. Výrazně vyniká oděv dvou klečících postav, dochovaný ve žlutém odstínu. Celková móda postav patří do světské sféry, na rozdíl od světců oděných do dlouhých rób.²⁸³ Tělesné inkarnace odhalují stojící skupinu nad klečícím párem. Světský oděv klečících postav naznačuje, že se jedná o scénu s donátory.²⁸⁴ Obraz Pilát omývající si ruce²⁸⁵ lze nalézt v jihozápadním koutě. Zde je znázorněna klečící postava oděna světským oblečením.

---

²⁷⁷ BLECHA, Ondřej, *Středověké nástěnné malby v kostele sv. Michaela ve Vítchově*, s. 31.

²⁷⁸ viz Obrazová příloha obr. 69.

²⁷⁹ viz Obrazová příloha obr. 70.

²⁸⁰ FLÍDR, Aleš, Michal KONEČNÝ a Radim ŠTĚPÁN, *Průvodce krajinou hradů: středověké památky v povodí Svatky a Svitavy*, s. 327.

²⁸¹ BLECHA, Ondřej, *Středověké nástěnné malby v kostele sv. Michaela ve Vítchově*, s. 34.

²⁸² viz Obrazová příloha obr. 71.

²⁸³ BLECHA, Ondřej, *Středověké nástěnné malby v kostele sv. Michaela ve Vítchově*, s. 34.

²⁸⁴ KNOFLÍČEK, Tomáš, *Nástěnná malba za vlády Lucemburků na Moravě*, s. 199.

²⁸⁴ viz Obrazová příloha obr. 72.

²⁸⁴ Za donátorskou scénu lze ve středověkém umění považováno zobrazení klečícího či stojícího objednavatele díla. Postava se buď modlí, drží v rukou model stavby kostela nebo kodex. Velmi často jsou donátoři doporučováni světcům. Většinou má k těmto světcům objednavatel díla nějakou vazbu jako je například shodné jméno světce a donátora.

²⁸⁵ FLÍDR, Aleš, Michal KONEČNÝ a Radim ŠTĚPÁN, *Průvodce krajinou hradů: středověké památky v povodí Svatky a Svitavy*, s. 329.

²⁸⁵ viz Obrazová příloha obr. 73.

8.5. Vítězný oblouk

Na zdi vítězného oblouku se zachovaly jen malby na východní straně a uvnitř průchodu. Ty na východní straně zobrazují tři scény, z kterých, i když jsou jen částečně zachovalé, dokážeme přesně určit jednotlivé motivy, jedná se o zobrazení archanděla Michaela²⁸⁶ jako soudce,²⁸⁷ jenž za pomoci vah soudí duše podle míry jejich hříchu, tento výjev tak koresponduje s protilehlou Apokalypsou, napravo je Panna Maria Ochránitelka²⁸⁸ chránící prosebníky v záhybech svého pláště.²⁸⁹ A ústřední téma - Kristus vstupující na nebesa.

Michael, archanděl, se projevuje v šatě řaseném až k zemi, v levé ruce drží váhy, zatímco pravá ruka míří vzhůru, což svědčí o tom, že kdysi držel meč. Panna Maria, která je znázorněna jako Ochránkyně, se objevuje na obraze jen částečně.²⁹⁰

Scéna Nanebevstoupení Krista se nachází nad ostatními světci. V centru je Kristus v mandorle,²⁹¹ stojící a žehnající. Modrá barva mandorly a hvězdy za jeho zády doplňují celou scénu. Z inkarnátů pod Kristem lze soudit, že byl doprovázen apoštoly, z nichž dva se dochovaly i ve fragmentech drapérie. Při pravé straně Krista téměř u klenby lze spatřit anděla.²⁹²

Vnitřní plochy vítězného oblouku zdobí postavy v rouchách, které se nacházejí v různých polohách. Symbolizují Umučení 10 000 rytířů.²⁹³ Obraz vykresluje skupinu trpících mužů, znázorněných s krvavými trny procházejícími jejich těly. Inkarnát těl je jednotný a lineární řasení rouch vytváří iluzi objemu. Tento motiv umučení se často vyskytuje v české ikonografii.²⁹⁴

Na vítochovské malbě se objevuje šest kompletních postav a tři částečné. Zvláště pozoruhodná je jedna z postav, která se nachází na vrcholu jižní kompozice. Tato postava má roztažené paže, zkřížené nohy a vpravo skloněnou hlavu.²⁹⁵ Vyobrazení jednoho z umučených rytířů tímto způsobem evokuje symbolické ukřižování Ježíše Krista.

---

²⁸⁶ BLECHA, Ondřej, *Středověké nástěnné malby v kostele sv. Michaela ve Vítochově*, s. 35.

²⁸⁷ viz Obrazová příloha obr. 75.

²⁸⁸ viz Obrazová příloha obr. 76.

²⁸⁹ FLÍDR, Aleš, Michal KONEČNÝ a Radim ŠTĚPÁN, *Průvodce krajinou hradů: středověké památky v povodí Svatky a Svitavy*, s. 329.

²⁹⁰ BLECHA, Ondřej, *Středověké nástěnné malby v kostele sv. Michaela ve Vítochově*, s. 25.

²⁹¹ viz Obrazová příloha obr. 77.

²⁹² SAMEK, Bohumil, *Vítochov. Kostel sv. Michaela*, s. 329.

²⁹³ viz Obrazová příloha soubor obr. 78

²⁹⁴ HYNEK, Aleš, *Středověké nástěnné malby v hradní kapli v Bečově nad Teplou: ikonografie obrazu Umučení 10.000 rytířů*. 2007. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav pro dějiny umění. Vedoucí práce Hlaváčková, Jana Hana, s. 94.

²⁹⁵ viz Obrazová příloha obr. 79.

8.6. Klenba

Oddělení plochy klenby od severní, jižní a východní stěny kněžiště, a vytvoření tak samostatné nezávislé výrazové plochy je dosaženo obdobně jako při rozdělení horizontálních ploch stěn za pomoci opakujících se rostlinných motivů. Dochází tak k oddělení části pašijového cyklu od klenby. Samotná plocha valené klenby je pokryta šestiramennými lesklými hvězdami,²⁹⁶ které byly vytvořeny jednoduchými liniemi.²⁹⁷

Uprostřed nebe sedí v mandorle Kristus coby apokalyptický Bůh²⁹⁸ obklopený v každém nároží čtyřmi medailony.²⁹⁹ Okolní medailony vyplňují apokalyptické bytosti, které symbolizují čtyři evangelisty. Dle tradice lev náleží Markovi,³⁰⁰ anděl Matoušovi,³⁰¹ býk Lukášovi³⁰² a orel Janovi.³⁰³ Mezi medailony po severní straně stojí světec se sepjatýma rukama. Bez bližšího určení.³⁰⁴

9. Mobiliář kostela

9.1. Křtitelnice

Dle pověsti pochází z doby cyrilometodějské, skládá se z dvou částí, podstavce a vlastní nádoby.³⁰⁵ Obě tyto části jsou hrubě vytesány z mramoru.³⁰⁶

K samotnému popisu: je 120 cm vysoká a v horní části 68 cm široká. Kalichová nádoba nese stopy poškození,³⁰⁷ které bylo způsobeno patrně přemísťováním. Má podobu kalicha a je vysloveně slohu románského. Nádoba je vytesána z dvou kusů tvrdého bílého mramoru, který se vyskytuje u městyse Nedvědice pod Pernštejnem. Podstavec je nepravidelně okrouhlý,

---

²⁹⁶ viz Obrazová příloha obr. 80.

²⁹⁷ BLECHA, Ondřej, *Středověké nástěnné malby v kostele sv. Michaela ve Vítchově*, s. 38.

²⁹⁸ viz Obrazová příloha obr. 81.

²⁹⁹ FLÍDR, Aleš, Michal KONEČNÝ a Radim ŠTĚPÁN, *Průvodce krajinou hradů: středověké památky v povodí Svatky a Svitavy*, s. 328.

³⁰⁰ viz Obrazová příloha obr. 82.

³⁰¹ viz Obrazová příloha obr. 83.

³⁰² viz Obrazová příloha obr. 84.

³⁰³ viz Obrazová příloha obr. 85.

³⁰⁴ FLÍDR, Aleš, Michal KONEČNÝ a Radim ŠTĚPÁN, *Průvodce krajinou hradů: středověké památky v povodí Svatky a Svitavy*, s. 327-328.

³⁰⁵ viz Obrazová příloha obr. 86.

³⁰⁶ VOTAVA, Josef, *Vítchov, Vír a okolí*, s. 66-67.

³⁰⁷ viz Obrazová příloha obr. 87.

z něho vyčnívá dřík a na něm spočívá nádoba ve tvaru zploštělé polokoule. Na dně koule je vytesán kříž. Křtitelnice je zpracována neuměle, každý tes dláta je na ní vidět, je tvaru hrubých, rozměrů nepravidelných. Vlastní křtitelnice má představovat polokouli, půdorys má představovat kruh, ale je nepravidelný. Způsob nepřesného a nedokonalého zpracování co do povrchové úpravy, ale i rozměrové je některými historiky přisuzován vyhotovením v době, když umění výtvarné u nás teprve začínalo, a to v době s příchodem křesťanství.³⁰⁸

9.2. Náhrobní kameny

Součástí kostela jsou i kameny s jednoduchými rytinami křížů. Během výzkumu byla pod dlažbou kostela objevena řada středověkých náhrobních desek, z nichž šest si je možné dodnes uvnitř stavby podrobně prohlédnout. Dle jejich vzhledu se patrně jedná o náhrobky mající nepravidelný tvar. Byly vytesány z krystalického vápence, slídnaté ruly a ortoruly a jsou ozdobeny jednoduše vyrytými latinskými i řeckými kříži. Jeden z těchto kamenů v minulosti tvořil horní desku na původní menze.³⁰⁹ Kámen se v současné době nachází opřen ve výklenku jižní stěny kněžiště,³¹⁰ nese jen hrubé opracování svého povrchu, na první pohled se jeví jako přírodní placák, při bližším prozkoumání si všimneme hrubých stop po opracování na jeho povrchu. Uměle je vytvořen jen jeho rozměr, jeho hrany nesou stopy přesnějšího a jemnějšího opracování. Na jeho povrchu se nachází kříž s půlkruhem na jeho vrcholu, tedy kříž egyptský.³¹¹ Vedle něj je postaven druhý kámen, který je přibližně stejných rozměrů i opracování, a tento kámen na sobě má vytesán řecký kříž.³¹² Poslední z trojice kamenů v kněžišti má největší rozměr. Jeho povrch nese opět jen velmi hrubé opracování, jeho hrany jsou nahrubo zarovnané. Kříž, který je vytesán na jeho povrchu, je některými badateli považován za meč.³¹³ Jeho svislá osa je dvojitá, horizontální osa je jednoduchá. V současné době je umístěn před oltářem v podlaze ve středu kněžiště.³¹⁴ Na toto místo byl přenesen při opravách podlahy kostela v roce 1979.³¹⁵

³⁰⁸ ŠTĚPÁNEK, Jan. *Kostel ve Vítchově*, s. 7.

³⁰⁹ FLÍDR, Aleš, Michal KONEČNÝ a Radim ŠTĚPÁN, *Průvodce krajinou hradů: středověké památky v povodí Svatky a Svitavy*, s. 327-328.

³¹⁰ viz Obrazová příloha obr. 88.

³¹¹ ŠTĚPÁNEK, Jan. *Kostel ve Vítchově*, s. 15.

³¹² viz Obrazová příloha obr. 89

³¹³ JURMAN, Hynek, *Smírčí kameny na Vysočině*. 4., rozš. vyd. Štěpánov nad Svatkou: Hynek Jurman, 2010, s. 65-66.

³¹⁴ viz Obrazová příloha obr. 90

³¹⁵ FLÍDR, Aleš, Michal KONEČNÝ a Radim ŠTĚPÁN, *Průvodce krajinou hradů: středověké památky v povodí Svatky a Svitavy*, s. 328-329.

Zbylé tři kameny najdeme zazděny v prostoru za vstupními dveřmi, z kterého vedou schody na kůr a dále do lodě kostela. Tvoří součást spodní části východní zdi. Tyto kameny oproti těm v kněžišti jsou opatřeny jen jednoduchými kříži.³¹⁶

Z dochovaných pramenů vyplývá, že se osazení kamenů měnilo. O kameni s egyptským křížem,³¹⁷ který tvořil horní desku oltáře, se ve vítochovské kronice dočteme, že tak tomu bylo ještě v roce 1942.³¹⁸ I ostatní kameny měnily svoje místo v průběhu věku. Kámen s řeckým křížem³¹⁹ tvořil ještě na počátku dvacátého století překlad v předsíni kostela.³²⁰ Zbylé kameny tvořily součást podlahy kostelní lodi.³²¹

Dataci kamenů lze určit jen na základě jejich zpracování a ze způsobu znázornění a vytvoření křížů. I tak jejich dobu vzniku lze určit jen nepřesně. Někteří badatelé je zařazují do poloviny 13. stol., a to zejména na základě vyobrazení meče na největším z kamenů.

Přítomnost náhrobních kamenů je spojena s hroby, které se nacházely vně kostela. Při opravách kostela v roce 1877 bylo při rekonstrukci podlahy objeveno několik kosterních pozůstatků. Celkem jich bylo 53. Z toho 40 bylo objeveno v lodi kostela a 13 se nacházelo v kněžišti. Mezi zajímavosti patří nález koster v kněžišti, konkrétně v místech před oltářem, kde byl nalezen společný hrob dítěte a dvou koster dospělých osob.³²²

V 60. letech 20. stol. byl proveden archeologický výzkum. Z něho se bohužel nedochoval žádný záznam,³²³ který by dokázal přesněji určit dataci hrobů.

9.3. Obrazy

Z novověkého kulturního mobiliáře interiéru stojí za zmínku zejména barokní kopie Madony zbraslavské z poloviny 17. století.

Památný obraz Panny Marie zbraslavské³²⁴ je malován na plátně a má kolem nápis: „*Effigies B. Mariae Virginis quae in monasterio Aula Regia in regno Boemiae post funditus eversum monasterium anno 1420 usque hodie integrat manet 1646.*“³²⁵ Obraz, který je kopíí

³¹⁶ viz Obrazová příloha obr. 42.

³¹⁷ Kříž tau (též egyptský kříž, kříž sv. Antonína, kříž sv. Františka, kříž Starého zákona, adventní kříž) je jeden z typů křížů, používaných od starověku. Má podobu řeckého písmene Tau.

³¹⁸ SAMEK, Bohumil, *Vítochov. Kostel sv. Michaela*, s. 329.

³¹⁹ Řecký kříž, nebo také zkrácený kříž, je typ kříže, který má na rozdíl od latinského kříže, čtyři stejně dlouhá ramena.

³²⁰ NEČAS, Jan Evangelista, *Pernštýn a poříčí Svratky z Tišnova ku pramenům*, s. 23.

³²¹ PŘÍKRYL, František, *Ss. Cyrill a Method v upomínkách památek starožitných na Moravě*, s. 43.

³²² VOTAVA, Josef, *Vítochov, Vír a okolí*, s. 63.

³²³ ŠTĚPÁNEK, Jan, *Kostel ve Vítochově*, s. 18.

³²⁴ Zbraslavská madona je jedním z nejproslulejších mariánských obrazů v Čechách. Byla původně určena pro kostel cisterciáckého zbraslavského kláštera. Podle jedné domněnky obraz dal zhotovit samotný Karel IV.

zbraslavského originálu, byl vytvořen v letech 1664, jak uvádí letopočet na nápisu na obraze. Na obraze je znázorněna Madonna se znepokojeným výrazem v tváři. Ježíšek sedí na pravé ruce Madony, oblečený v těsně přiléhající bílé košilce. Drží ptáče, které se k němu tulí s roztaženými křídly. Madonna drží v levé ruce Ježíška, který se na ni usmívá, jako by ji chtěl vytáhnout z těžkého zamyšlení. Kopie byla malována na plátně a pole kolem obrazu bylo pozlaceno. Madonna a Ježíšek mají na hlavě koruny zdobené umělými drahokamy. Madonna má na hlavě bílou plenu splývající na ramena, černý šat posetý zlatými hvězdami a se zlatým páskem kolem krku a na prsou. Obraz byl zasazen do krásného barokního pozlaceného rámu.³²⁶ Autor obrazu není znám. Obraz byl darovaný do kostela hrabětem Maxmilianem z Pernštejna v roce 1670. V roce 1885 nechal hrabě Mitrovský obraz v Brně opravit.³²⁷

Z dalších obrazů, který byl v mobiliáři kostela, stojí za zmínku znázornění hořícího domu.³²⁸ Obraz byl malovaný na dřevě. Dole byl namalován hořící dům, z něhož vystupuje kněz oděný v mešní roucho, z plamenů jej vyvádí za ruku anděl, vstříc mu spěchá P. Maria s andělem nesoucím věnec. V levém rohu byl sv. Vavřinec oděný rouchy jáhenskými, s rožněm. Na obraze se nacházel nápis ex voto r. 1740 čili věnováno.

Situace, která byla znázorněna na obraze, evokovala u místních lidí názor, že hořící dům je vítochovská fara a kněz že je poslední farář, který byl upálen, umučen podobně jako sv. Vavřinec. Malíř není znám, ani kdo obraz věnoval. Obraz byl zasazen v pozlaceného rámu.³²⁹

9.4. Zvony

Na věži kostela jsou zavěšeny dva zvony, které byly zakoupeny z farní sbírky za přispění patrona, kterým byl tehdy Jan z Pernštejna, zakladatel kostela doubravnického. Kdyby byl patron sám zakoupil zvon, byl by na něm znak Pernštejnů – zubří hlava, jak je tomu na zvonu v Bukově u Rožné, pocházejícím z téže doby.³³⁰ Zakoupení druhého zvonu lze považovat za důkaz, že r. 1535 byla ještě ve Vítochově fara, neboť na základě zvyklostí té doby kostel, který měl nejméně po dvou zvonech, byl farní.³³¹

---

³²⁵ Citace převzata z VOTAVA, Josef, *Vítochov, Vír a okolí*, s. 61.

³²⁶ ŠTĚPÁNEK, Jan, *Kostel ve Vítochově*, s. 19.

³²⁷ VOTAVA, Josef, *Vítochov, Vír a okolí*, s. 62.

³²⁸ Obraz byl bohužel zcizen v r. 1993 a do současné doby nebyl vypátrán.

³²⁹ GRMELA, Vítězslav, *K dějinám Jimramova, Dalečína a Vítochova*, s. 25.

³³⁰ ŠTĚPÁNEK, Jan, *Kostel ve Vítochově*, s. 24.

³³¹ VOTAVA, Josef, *Vítochov, Vír a okolí*, s. 65.

Větší zvon³³² lil zvonař Adam z Velkého Meziříčí r. 1535. Je 87 cm široký a 65 cm vysoký a má nápis v majuskulích: „ *tento zvon jest dielan ke cti a chwale tegto obcy Anno 15XXXV.*“³³³

Na plášti zvonu je kříž a pod ním dvouhlavý drak, mající na hlavách korunky, s vyplazeným jazykem. Oba krky jsou probodnuty tyčí. Toto vyobrazení znamená, že Kristus Pán smrtí na kříži přemohl draka pekelného. Týž drak je i na protějším plášti a pod ním květinový ornament, asi znak zvonařské huti.³³⁴ Uvnitř většího zvonu byl (je?) nápis psaný zelenou hlinkou, *W.P.B. AD 1624.* Z ostatních je čitelné slovo: „*Sabartus a Leta*“³³⁵ a některá písmena. Ostatní je setřené, nečitelné. *W.P.B. AD 1624* znamená Wenceslaus Parochus Bystřicensis, tj. Václav, farář bystrický, léta páně 1624.³³⁶

Druhý zvon³³⁷ je menší, je 64 cm široký a 51 cm vysoký, bez okras a má nápis v minuskulích: „*lit k cti a chwale panu bohu a panny marige a swatemu waczlawu*“.³³⁸ Je bez letopočtu a zřejmě je starší než zvon větší.

---

³³² viz Obrazová příloha obr. 91.

³³³ Citace převzata z VOTAVA, Josef, *Vítochov, Vír a okolí*, s. 65.

³³⁴ ŠTĚPÁNEK, Jan, *Kostel ve Vítochově*, s. 22.

³³⁵ Citace převzata z ŠTĚPÁNEK, Jan, *Kostel ve Vítochově*, s. 22.

³³⁶ ŠTĚPÁNEK, Jan, *Kostel ve Vítochově*, s. 22.

³³⁷ viz Obrazová příloha obr. 92.

³³⁸ Tuto citaci přebíráme z SAMEK, Bohumil, *Vítochov. Kostel sv. Michaela*, s. 330.

Závěr

V závěru této bakalářské práce lze konstatovat, že kostel sv. Michaela archanděla v obci Vítochov je důležitou nemovitou církevní památkou, jejíž hodnota byla přeceňována kvůli mylnému přesvědčení o jejím stáří. Skutečný význam kostela spočívá v tom, že jeho budova je ukázkou církevních staveb z první fáze vrcholné středověké kolonizace Vysočiny a zachovala se v relativně neporušené podobě. Vývoj vítochovského kostela ilustruje proměny malých venkovských kostelů v průběhu dějin. Studium kostela přineslo mnoho cenných poznatků a informací týkajících se jeho historie, architektury, výzdoby a kulturního významu. Bylo zjištěno, že kostel si zaslouží větší pozornost badatelů, neboť jeho historická a kulturní hodnota zůstává nedoceněna. Tato práce přináší detailní popis kostela a jeho významu v regionu, přičemž se soustředí na analýzu historických pramenů, terénní průzkum a literární rešerše. Cílem této práce bylo vytvořit komplexní přehled. Doufáme, že tato práce přispěje ke zvýšení povědomí o této významné kulturní památce a inspiruje další badatele k dalším studiím.

Výzkum historie kostela může být fascinující a důležitý pro pochopení kulturního dědictví daného období i regionu. Každá kapitola práce poskytuje ucelený pohled na různé aspekty kostela a jeho vývoj v průběhu času, což nám umožňuje nahlédnout do minulosti a poznat významné události, osobnosti a umělecká díla spojená s touto stavbou. Důkladná analýza a popis architektonických prvků, mobiliáře, výmalby a dalších uměleckých prvků nám umožňuje porozumět kulturnímu a náboženskému životu v té době a vnímat krásu a význam této historické památky. Zároveň je důležité zachovat tuto kulturní památku pro budoucí generaci a využívat ji jako zdroj poznání a inspirace pro další výzkum a studium.

Bibliografie

Zdroje:

Diecézní archiv Biskupství brněnského:

BKB inv. č. 2309, sign. V 20, kart. 755 Vítochov, opravy kostela 1780

BKB inv. č. 178, sign. W 242, kart. 2487 Vítochov, zřízení fary 1834-1914

BKB inv. č. 11386, sign. W 492, kart. 2493 Vítochov, žádost obyvatel Vítochova, Písečného, Karasejna a Ždánic o zřízení fary ve Vítochově 1872

BKB inv. č. 3243, sign. B 25, kart. 923-924 Bystřice nad Pernštejnem 1781-1913

BKB inv. č. 20, sign. 20, kart. 10 účty kostela ve Vítochově

BKB inv. č. 28, sign. 29, kart. 1 příloha stavba varhan

BKB inv. č. 5201, sign. V124, kart. 737 svěcení opraveného kostela

BKB inv. č. 42, sign. 48, kart. 6 inventář kaplí a kostelů

Státní okresní archiv Žďár nad Sázavou:

Kronika Vítochova

Kniha katolické jednoty

internetové zdroje:

<https://digilib.phil.muni.cz/node/25561>

Literatura:

BARTOŠ, Josef, Jindřich SCHULZ a Miloš TRAPL, *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848-1960*. Svazek XI, Okresy Jihlava, Nové Město na Moravě, Tišnov, Velké Meziříčí. Ostrava: Profil, 1988.

BLÁHA, Jiří, *Dendrochronologický průzkum kostela*, Telč, 2003.

BLAŽEJ, Jiří a PASÁLEK Jan, *Bystřice nad Pernštejnem-Vítochov: filiální kostel sv. Michala-nástěnné malby v kněžišti kostela. Závěrečná restaurátorská zpráva, 1. a 2. etapa, 1969. rest. zpráva.*

BLAŽÍČEK, Oldřich J. a Jiří KROPÁČEK, *Slovník pojmů z dějin umění: názvosloví a tvarosloví architektury, sochařství, malby a užitého umění*. Vyd. 2. Praha: Aurora, 2013.

BLECHA, Ondřej, *Středověké nástěnné malby v kostele sv. Michaela ve Vítochově* [online]. Brno, 2021 [cit. 2023-01-31]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/py2llv/>. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Vedoucí práce Mgr. Zuzana Frantová, Ph.D.

BRANIŠ, Josef, *Legenda o 10.000 rytířích*, in: Památky archeologické a místopisné: organ Archeologického sboru Musea království Českého a Historického spolku v Praze, roč. 17. Praha 1896-1897.

CORRAIN, Lucia, *Giotto a středověké umění: životy a díla středověkých umělců*, Praha: Svojtka a Vašut, 1996.

DIENSTBIER, Jan a Ondřej FAKTOR, *Obrázky z pekla: Souvislosti několika vyobrazení Posledního soudu z počátku 14. století*, in: Umění LXIII, č. 6. Praha 2015.

DVOŘÁČEK, František, *Farní chrám Páně sv. Vavřince v Bystřici nad Pernštejnem historie a současnost*, Olomouc: F. Dvořáček, 2004.

FASORA, Lukáš, Jiří HANUŠ a Tomáš PAVLÍČEK, *Kněžské identity v českých zemích (1820-1938)*. Praha: NLN, 2017.

FLÍDR, Aleš, *Malířství a sochařství ve středověkém Brně*, in: Dějiny Brna 2. Středověké město, Brno, 2013.

FLÍDR, Aleš, Michal KONEČNÝ a Radim ŠTĚPÁN, *Průvodce krajinou hradů: středověké památky v povodí Svatky a Svitavy*. Kroměříž: Národní památkový ústav, územní památková správa v Kroměříži, 2014.

GRMELA, Vítězslav, *K dějinám Jimramova, Dalečína a Vítochova*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1996.

HALL, James, *Slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění*. Přeložil Allan PLZÁK. Praha: Paseka, 2008.

HEINZ-MOHR, Gerd, *Lexikon symbolů: obrazy a znaky křesťanského umění*. Praha: Volvox Globator, 1999.

HEJHAL, Petr, MĚŘÍNSKÝ Zdeněk a Jan KLÁPŠTĚ (ed.), *Počátky středověké kolonizace české části Českomoravské vrchoviny*. Brno: Masarykova univerzita, 2012.

HEROUT, Jaroslav, *Slabikář návštěvníků památek*. Praha: Tvorba, 2001.

HLAVAČKA, Milan, KAŠE Jiří, KUČERA Jan a TINKOVÁ Daniela, *Velké dějiny zemí Koruny české. XI. b. 1792–1860*, Praha: Paseka, 2013.

HOSÁK, Ladislav, *Historický místopis země Moravskoslezské*. Vyd. 2. Praha: Academia, 2004.

HYNEK, Aleš, *Středověké nástěnné malby v hradní kapli v Bečově nad Teplou: ikonografie obrazu Umučení 10.000 rytířů*. 2007. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav pro dějiny umění. Vedoucí práce Hlaváčková, Jana Hana.

JOKEŠ, Petr, *Vznik a vývoj farní organizace na západní a jihozápadní Moravě v předhusitském období*. Brno, 2009. Dostupné z: <https://theses.cz/id/p1t2d7/>. Disertační práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Vedoucí práce prof. Mgr. Libor Jan, Ph.D.

JURMAN, Hynek, *Smírčí kameny na Vysočině*. 4., rozš. vyd. Štěpánov nad Svratkou: Hynek Jurman, 2010.

KEJŘ, Jiří, *Z počátků české reformace*. Brno: L. Marek, 2006.

KNOFLÍČEK, Tomáš, *Nástěnná malba za vlády Lucemburků na Moravě*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2009.

NEČAS, Jan Evangelista, *Pernštýn a poříčí Svratky z Tišnova ku pramenům*. Kroměříž 1903.

PEŠINA, Jaroslav (ed.), *Gotická nástěnná malba v zemích českých, 1. [díl]: 1300-1350*, Praha: Československé akademie věd, 1959.

PLAČEK, Miroslav, *Hrady v horním povodí Svratky*. Archaeologia Historica, roč. 11, Brno 1986.

POJSL, Miloslav, *Dvanáct století naší architektury*. 2. upr. vyd. Ilustroval Vladimír LONDIN. Olomouc: Olomouc, 2003.

PŘIKRYL, František, *Ss. Cyrill a Method v upomínkách památek starožitných na Moravě*. I. díl, Týn u Lipníka, 1905.

ROYT, Jan, *Slovník biblické ikonografie*. Praha: Karolinum, 2006.

SADÍLEK, Jaroslav, *VÍTOCHOV kostel sv. Michaela archanděla – Stavebně historický průzkum*. Olešnice na Moravě, 2003.

SAMEK Bohumil, *Vítochov. Kostel sv. Michaela*, in: Umělecké památky Moravy a Slezska I. Praha, 1994.

SEDLÁČEK, Pavel, *Jižní Morava: vlastivědný sborník 28*, sv. 31, Muzejní a vlastivědná společnost v Brně. Brno, 1992.

SEDLÁK, Jan, *Významné památky okresu Žďár nad Sázavou*. Žďár nad Sázavou: Okresní památková správa ve Žďáru nad Sázavou, 1982.

STAŇEK, Pavel, *Ženský klášter v Doubravniku*. 2014. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav archeologie a muzeologie, vedoucí práce Loskotová, Irena.

ŠTARHA, Ivan a ZEMEK Metoděj (ed.), *Bystřice nad Pernštejnem. Od minulosti k současné revoluční přeměně města*, Brno: Blok, 1980.

ŠTĚPÁNEK, Jan, *Kostel ve Vítochově*. Brno 1938.

SVOBODA, Josef František, *Městský a musejní archiv v Bystřici n. P. II. Část*, Bystřice nad Pernštejnem: Městská spořitelna 1932.

TENORA, Jan, *Vlastivěda moravská. Bystřický okres*. Brno 1907.

TENORA, Jan, *Z paměti města Bystřice nad Pernštejnem*. Brno 1909.

TEPLÝ, Jaroslav, *Rod Pernštejnů za přemyslovských a lucemburských králů*. Vydání druhé, přepracované. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2016.

TRIZULJAKOVÁ, Miroslava, *Bystřice nad Pernštejnem - Vítochov nástěnné malby na zdech a klenbě presbytáře a na vítězném oblouku*. 2005. rest. zpráva.

VÍTOVSKÝ, Jan, *Monumentální malířství a sgrafito*, in: *Od gotiky k renesanci II*. Brno 1999.

Vlastivědný sborník Bystřicka. Bystřice nad Pernštejnem: Městské muzeum, 2012.

VOTAVA, Josef, *Vítochov, Vír a okolí*. Nové Město na Moravě, 1912.

Anotace

Příjmení a jméno autora: Chládek Petr

Název práce: Kostel sv. Michaela archanděla Vítochov

Vedoucí práce: Mgr. Lic. Vít Hlinka, Th. D.

Počet stran: 101

Počet příloh: 1

Klíčová slova: historie, kostel, Vítochov, freska, architektura, legenda, průčelí, presbytář, křtitelnice

Text této práce podrobně popisuje významné dědictví kostela sv. Michaela archanděla ve Vítochově a poukazuje na nedostatek badatelského zájmu o tuto církevní budovu. Autorova bakalářská práce si klade za cíl shromáždit a zkompletovat všechna dostupná data a poskytnout komplexní popis kostela, včetně jeho historie, architektury, výzdoby a kulturního významu v rámci regionu. Práce využívá metodologii terénního průzkumu, literární rešerše a analýzy historických pramenů. Text zdůrazňuje potřebu většího badatelského zájmu o tento kostel a jeho kulturní dědictví.

Annotation

Surname and first name of the author: Chládek Petr

Title of work: Church of St. Archangel Michael Vítochov

Supervisor: Mgr. Lic. Vít Hlinka, Th. D.

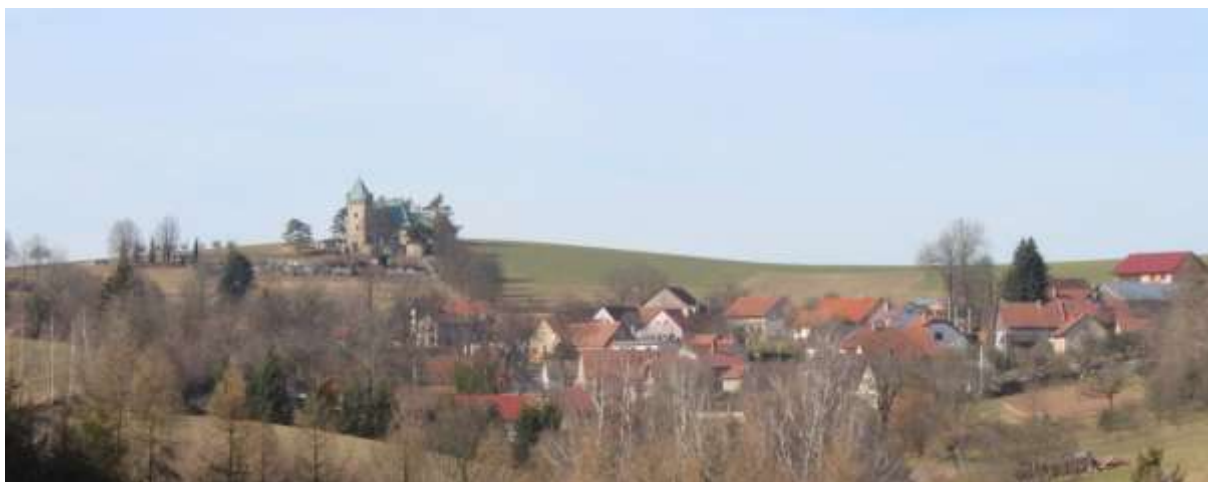
Number of pages: 101

Number of attachments: 1

Keywords: history, church, Vítochov, fresco, architecture, legend, facade, presbytery, baptismal font

The text of this work describes in detail the important heritage of the church of St. Michael the Archangel in Vítochov and points to the lack of research interest in this church building. The author's bachelor's thesis aims to collect and compile all available data and provide a comprehensive description of the church, including its history, architecture, decoration and cultural significance within the region. The work uses the methodology of field research, literary research and analysis of historical sources. The text emphasizes the need for more research interest in this church and its cultural heritage.

Obrazová příloha

Obrázek 1. Pohled na kostel z jihu. Foto. autor.

Obrázek 2. Pohled na kostel od jihozápadu. Foto: autor

Obrázek 3. Jihozápadní vchod. Fotor: autor.

Obrázek 4. Jižní vchod podvěží. Fotor: autor.

Obrázek 5. Východní vchod do sakristie. Fotor: autor.

Obrázek 6. Štít lodi ze západní strany. Fotor: autor.

Obrázek 7. Jan Ptáček, Kostel sv. Michaela, In. <https://zdarskevrchy.cz/>. 10.3.2023.
Dostupné z <https://zdarskevrchy.cz/cz/autori/86-jan-ptacek>.

Obrázek 8. Jihozápadní vstup na hřbitov. Fotor: autor.

Obrázek 9. Jižní vstup na hřbitov. Fotor: autor.

Obrázek 10. Márnice hřbitova. Fotor: autor.

Obrázek 11. Opěrné pilíře zdi hřbitova. Fotor: autor.

Obrázek 12. .Západní průčelí. Fotor: autor.

Obrázek 13. Detail okna západního průčelí. Fotor: autor.

Obrázek 14. Detail okna západního průčelí ve štítu . Fotor: autor.

Obrázek 15. Jižní průčelí . Fotor: autor.

Obrázek 16. Jižní průčelí věže. Fotor: autor.

Obrázek 17. Detail čvercového okna jižního průčelí. Fotor: autor.

Obrázek 18. Detail okno presbytáře jižního průčelí. Fotor: autor.

Obrázek 19. Východní průčelí. Fotor: autor.

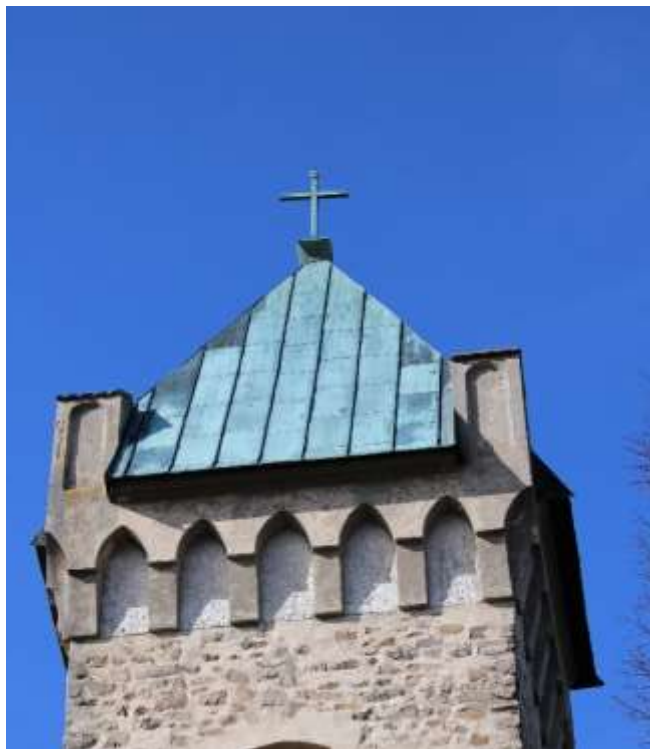
Obrázek 20. Detail okna presbytáře východní stěny. Fotor: autor.

Obrázek 21. Severní průčelí. Fotor: autor.

Obrázek 22. Detail okna na severním průčelí kostela. Fotor: autor.

Obrázek 23. Detail věžní římsy. Fotor: autor.

Obrázek 24. Detail okna ve druhém patře věže jižního průčelí. Fotor: autor.

*Obrázek 25.*Detail okna v prvním patře věže jižního průčelí . Fotor: autor.

Obrázek 26. Detail hranolové kapsy závory u vstupních dveří. Foto autor.

Obrázek 27. Detail trámového stropu lodě kostela. Foto autor.

Obrázek 28. Detail trámu s datací 1661. Foto autor.

Obrázek 29. Kruchtová konstrukce. Foto autor.

Obrázek 30. Okno v ose severní stěny. Foto: autor

Obrázek 31. Druhotně zazděné okno severní stěny. Foto: autor

Obrázek 32. Vítězný oblouk. Foto: autor.

Obrázek 33. Podlaha kostelní lodi je jednotně dlážděna čtvercovými pálenými dlaždicemi a je výškově srovnána s podlahou presbytáře. Foto: autor.

Obrázek 34. Presbytář kostela. Foto: autor.

Obrázek 35. Detail uskočení v líci severní a východní stěny. Foto: autor.

Obrázek 36. Detail okna v ose východní stěny. Foto: autor.

Obrázek 37. Vstup do sakristie, vlevo původní sedíle. Foto: autor.

Obrázek 38. Náhrobní kameny v jižní stěně presbytáře. Foto: autor

Obrázek 39. Nika opatřena tesaným rámem. Foto: autor.

Obrázek 40. Klenba sakristie. Foto: autor.

Obrázek 41. Schody vedoucí z podvěží do lodi kostela. Foto: autor

Obrázek 42. Náhrobní kameny v podvěží kostela. Foto: autor

Obrázek 43. Štěrbínové okno v prvním patře věže. Foto: autor.

Obrázek 44. Zazděné okno v prvním patře věže. Foto: autor.

Obrázek 45. Dřevěné schody vedoucí do druhého patra věže. Foto: autor.

Obrázek 46. Krov prvního patra věže, detail spoje „na rybinu“. Foto: autor.

Obrázek 47. Detail spojení fixace trámů pomocí kolíků. Foto: autor.

Obrázek 48. Průchod do podkroví kostela Foto: autor.

Obrázek 49. Nejvyšší zdivo věže, ve výšce přibližně 1,5 metru, je výhradně z cihel. Foto: autor.

Obrázek 50. Detail trámové konstrukce nesoucí dvojici pozdně gotických zvonů. Foto: autor.

Obrázek 51. Konstrukce krovu kostela. Foto: autor.

Obrázek 52. Konstrukce krovu kostela. Foto: autor.

Obrázek 53. Konstrukce krovu kostela. Foto: autor.

Obrázek 54. Konstrukce krovu kostela. Foto: autor.

Obrázek 55. Poutní kostel sv. Michaela Archanděla – Vítchov, oltář s vnitřními malbami. Autor: Odbor kultury, památkové péče a cestovního ruchu. 10.3.2023. Dostupné z <https://www.filmvysocina.cz/cs/lokace/cirkevni-pamatky/poutni-kostel-sv-michaela-archandela-vitochov>.

Obrázek 56. Východní stěna presbytáře. Scéna Posledního soudu, na níž je uprostřed umístěný Kristus Pantokrator ukazující rány na svých rukou. Foto: autor.

Obrázek 57. Východní stěna presbytáře. |Nejvíce dochovaný a zároveň svým pojetím nejzajímavěji vyobrazený Anděl. Foto: autor

Obrázek 58. Anděl odvádějící duše do očištnice. Východní stěna presbytáře. Foto: autor

Obrázek 59. Skupina zatracených, kteří jsou odváděni d'áblem. Východní stěna presbytáře.
Foto: autor

Obrázek 60. Poslední večeře Páně. Východní stěna presbytáře. Foto: autor

Obrázek 61. Ježíš Kristus na Olivetské hoře. Východní stěna presbytáře. Foto: autor

Obrázek 62. Bičování Krista. Severní stěna presbytáře. Foto: autor

Obrázek 63. Kristus korunován trním. Severní stěna presbytáře. Foto: autor

Obrázek 64. Nesení kříže. Severní stěna presbytáře. Foto: autor

Obrázek 65. Specificky vyobrazená osoba. Severní stěna presbytáře. Foto: autor

Obrázek 66. Přibíjení na kříž. Severní stěna presbytáře. Foto: autor

Obrázek 67. Klanění tří králů. Severní stěna presbytáře. Foto: autor

Obrázek 68. Ukřižování Krista. Jižní stěna presbytáře. Foto: autor

Obrázek 69. Detail jediných dochovaných vyobrazení obličejů namalovaných postav. Jižní stěna presbytáře. Foto: autor

Obrázek 70. Ukládání do hrobu. Jižní stěna presbytáře. Foto: autor

Obrázek 71. Kristovo vzkříšení. Jižní stěna presbytáře. Foto: autor

Obrázek 72. Scéna s donátory. Jižní stěna presbytáře. Foto: autor

Obrázek 73. Pilát omývající si ruce. Jižní stěna presbytáře. Foto: autor

Obrázek 74. Rostlinné motivy, které oddělují jednotlivé pásy. Foto: autor

Obrázek 75. Archanděl Michael. Vítězný oblouk. Foto: autor

Obrázek 76. Panna Maria Ochránkyně. Vítězný oblouk. Foto: autor

Obrázek 77. Kristus vstupující na nebesa. Vítězný oblouk. Foto: autor

Soubor obrázků 78. Umučení 10 000 rytířů. Vítězný oblouk. Foto: autor

Obrázek 79. Vyobrazení jednoho z umučených rytířů. Tímto způsobem evokuje symbolické ukřižování Ježíše Krista. Foto: autor

Obrázek 80. Detail šestiramenné jednoduché hvězdy. Klenba presbytáře. Foto: autor

Obrázek 81. Ježíš v majestátu. Klenba presbytáře. Foto: autor

Obrázek 82. Medailon Iva evangelisty Marka. Klenba presbytáře. Foto: autor

Obrázek 83. Medailon anděla evangelisty Matouše. Klenba presbytáře. Foto: autor

Obrázek 84. Medailon býka evangelisty Lukáše. Klenba presbytáře. Foto: autor

Obrázek 85. Medailon orla evangelisty Jana. Klenba presbytáře. Foto: autor

Obrázek 86. Křtitelnice. Foto: autor

Obrázek 87. Detail poškození křtitelnice. Foto: autor

Obrázek 88. Náhrobní kámen, původní deska menzy s egyptským křížem. Presbytář kostela. Foto: autor

Obrázek 89. Náhrobní kámen s řeckým křížem. Presbytář kostela. Foto: autor

Obrázek 90. Náhrobní kámen v podlaze kostela před oltářem. Presbytář kostela. Foto: autor

Obrázek 91. Větší zvon kostela. Foto: autor

Obrázek 92 Menší zvon kostela. Foto: autor